

No. Kelas: 85. Mbr
No Perolehan: T 0960
Tarikh: 18 MAR 1986

PEMBANGUNAN LUAR BANDAR DAN KESANNYA
(Satu Kajian Kes Di Mukim Bagan, Machang, Kelantan)

oleh

ABDUL RAHMAN BIN AWANG

No. Metrik - 043215

Latihan Ilmiah
Bagi Memenuhi Sebahagian
Daripada Syarat-Syarat Untuk
Ijazah Sarjana Muda Sastera

JABATAN ANTROPOLOGI DAN SOSIOLOGI
UNIVERSITI MALAYA
KUALA LUMPUR

Sesi 1985/86

PENGHARGAAN

Syukur Alhamdulillah,

Berkat kesabaran dan usaha akhirnya saya dapat menyiapkan latihan ilmiah ini. Namun, ini semua tidak akan berjaya tanpa adanya bantuan, nasihat, tunjuk-ajar serta kerjasama yang diberikan kepada saya. Oleh itu saya rakamkan setinggi penghargaan kepada:-

1. Prof. Madya Dr. Hussain Mohamed selaku penyelia latihan ilmiah ini. Beliau terlalu banyak memberi bantuan, nasihat, tunjuk-ajar serta dorongan kepada saya dari mula penulisan hinggalah siapnya latihan ilmiah ini.
2. Prof. Madya Dr. Mohd. Fauzi Hj. Yaacob selaku penyelia kerja luar yang telah memberi khidmat nasihat serta panduan kepada saya dalam melakukan kerja luar untuk keperluan latihan ilmiah ini.
3. Encik Shukri, Penolong Pegawai Daerah Machang, Encik Mohd. Nasir, Pegawai RISDA Machang serta Encik Mat Deris, selaku penggawa Daerah Pulau Chondong.

4. Keluarga angkat saya, Encik Mustafa Awang Hamat selaku Penghulu Mikim Bagan serta keluarganya yang telah sudi menerima saya sebagai anak angkat bagi memudahkan menjalankan kerja luar ini. Tidak ketinggalan, terima kasih saya kepada semua responden dan seluruh penduduk Mukim Bagan.
5. Terima kasih juga diucapkan kepada Kak Haslina yang telah sudi menaip latihan ilmiah ini dan kepada semua rakan-rakan seperti Mancur, Sazali, Razali, Kamarulzaman, Hashim, Nasir Saudi dan lain-lain yang telah memberi dorongan kepada saya untuk menyiapkan latihan ilmiah ini.

Akhir sekali semoga pertolongan, tunjuk-ajar serta jasa baik kalian semua mendapat balasan dari Allah S.W.T. yang Maha Pengasih lagi Penyayang.

Wassalam.

Abdul Rahman bin Awang
Jabatan Antropologi & Sosiologi
Universiti Malaya
Kuala Lumpur

SINOPSIS

Kajian ini merupakan satu kajian kes mengenai komuniti Mukim Bagan, Machang, Kelantan dengan tujuan untuk melihat kesan-kesan pembangunan terhadap sosio-ekonomi penduduk di mukim berkenaan.

Dalam bab I pengkaji akan menerangkan mengenai pengenalan kajian iaitu tujuan dan bidang kajian, kepentingan kajian, kaedah serta kesulitan-kesulitan kajian.

Dalam bab II pula menyentuh tentang konsep dan teori tertentu dalam pembangunan dan di Malaysia. Ini termasuklah erti pembangunan secara am, pendekatan-pendekatan dalam pembangunan serta pembangunan di Malaysia secara umum.

Dalam bab III, perbincangan akan berkisar kepada latarbelakang dan komuniti kajian. Di sini akan dijelaskan tentang sejarah dan kedudukan geografi Mukim Bagan, Masyarakat Mukim berkenaan serta sedikit tentang latarbelakang responden yang dikaji meliputi umur, pendidikan, pekerjaan dan pendapatan.

Bab IV pula mengenai rancangan-rancangan pembangunan sosio-ekonomi yang disediakan oleh pihak kerajaan kepada penduduk di mukim tersebut serta pihak-pihak yang terlibat dengan projek-projek pembangunan itu.

Bab V, membincangkan kesan-kesan pembangunan terhadap sosio-ekonomi penduduk di tempat kajian dan penekanan akan diberikan kepada kesan-kesan sosial seperti sikap dan nilai penduduk terhadap pelajaran anak-anak dan lain-lain lagi.

Akhir sekali dalam bab VI pula akan dirumuskan tentang kesan-kesan pembangunan terhadap sosio-ekonomi penduduk serta cadangan-cadangan kepada pihak yang terlibat dengan perancangan, pembangunan di peringkat mukim berkenaan.

KANDUNGAN

Muka Surat

Penghargaan	i
Sinopsis	iii
Daftar Kandungan	v
Senarai Jadual dan Rajah	viii
Peta	
 BAB I : PENGENALAN	 1
1.1 Tujuan dan Bidang	1
1.2 Kepentingan Kajian	2
1.3 Kaedah Kajian	2
1.3.1 Soal-Selidik	4
1.3.2 Pemerhatian Penyertaan (Participant Observation)	4
1.3.3 Temuduga	4
1.3.4 Kajian Perpustakaan	5
1.4 Kesulitan Dalam Membuat Kajian	6
 BAB II : TEORI PEMBANGUNAN DAN APPLIKASINYA DI MALAYSIA	 9
2.1 Pengenalan	9
2.2 Erti Pembangunan	9
2.3 Pendekatan-Pendekatan Dalam Pembangunan	13
2.4 Pembangunan di Malaysia	15

BAB III : LATARBELAKANG DAN KOMUNITI KAJIAN	20
3.1 Sejarah Mukim	20
3.2 Kedudukan Geografi	20
3.3 Pentadbiran Mukim	23
3.4 Kawasan Pilihanraya	25
3.5 Masyarakat Mukim Bagan	27
3.5.1 Umur Responden	28
3.5.2 Pelajaran Responden	30
3.5.3 Pekerjaan Responden	31
3.5.4 Pendapatan Responden	32
BAB IV : RANCANGAN-RANCANGAN PEMBANGUNAN DI MUKIM BAGAN	35
4.1 Pengenalan	35
4.2 Pembangunan Ekonomi	35
4.2.1 Skim Penggalak Tanaman Semula (SEPENTAS)	35
4.2.2 Projek Tanaman Kontan	36
4.2.3 Kredit dan Bantuan Input Pertanian	36
4.2.4 Pusat Pembangunan Pekebun Kecil (PPPK)	37
4.3 Pembangunan Sosial	37
4.3.1 Jalanraya	37
4.3.2 Bekalan Elektrik	41
4.3.3 Bekalan Air Paip Awam	45
4.3.4 Sekolah	48
4.3.5 Klinik	50
4.3.6 Masjid	51

BAB V : KESAN-KESAN PEMBANGUNAN KEPADA PENDUDUK MUKIM BAGAN	53
5.1 Pengenalan	53
5.2 Aspek Ekonomi	53
5.2.1 Pekerjaan	53
5.2.2 Pendapatan	56
5.3 Aspek Sosial	58
5.3.1 Sikap Terhadap Pelajaran	58
5.3.2 Sambutan Terhadap Perubahan Moden	61
5.3.3 Hubungan Kekeluargaan dan Kejiranan	65
BAB VI : KESIMPULAN	67
6.1 Pengenalan	67
6.2 Rumusan Pembangunan	67
6.3 Kesan-Kesan Pembangunan	68
6.4 Cadangan-Cadangan	70
BIBLIOGRAFI	72
LAMPIRAN	

SENARAI JADUAL

Muka Surat

Jadual

1	Keluasan Mukim Bagan	22
2	Pembahagian Responden Mengikut Ras	27
3	Umur Di Kalangan Responden	29
4	Taraf Pendidikan Responden	30
5	Jenis Pekerjaan Responden	32
6	Pola Pendapatan Responden	33
7	Jenis dan Panjang Jalan Dalam Mukim Bagan	39
8	Bekalan Elektrik Kepada Pengguna Mengikut Jajahan Di Negeri Kelantan 1983	41
9	Bekalan Elektrik Di Kalangan Responden	45
10	Bekalan Air Paip Kepada Pengguna Mengikut Daerah Di Dalam Jajahan Machang, 1982	47
11	Bekalan Air Paip Di Kalangan Responden	48
12	Pekerjaan Di Kalangan Anak-Anak Responden	55
13	Pendapatan Responden Yang Menjadi Pekebun Kecil Getah	57
14	Jenis Peninggalan Untuk Anak-Anak Di Kalangan Responden	59
15	Tingkat Pelajaran Anak-Anak Responden	61
16	Tempat Ibu Melahirkan Anak Bagi Tahun 1984	64

Peta

1. Peta Daerah Pulai Chondong
2. Peta Mukim Bagan
3. Kawasan Pilihanraya

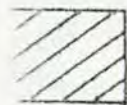
Rajah

1. Hubungan JKKK Dengan Pentadbir Jajahan

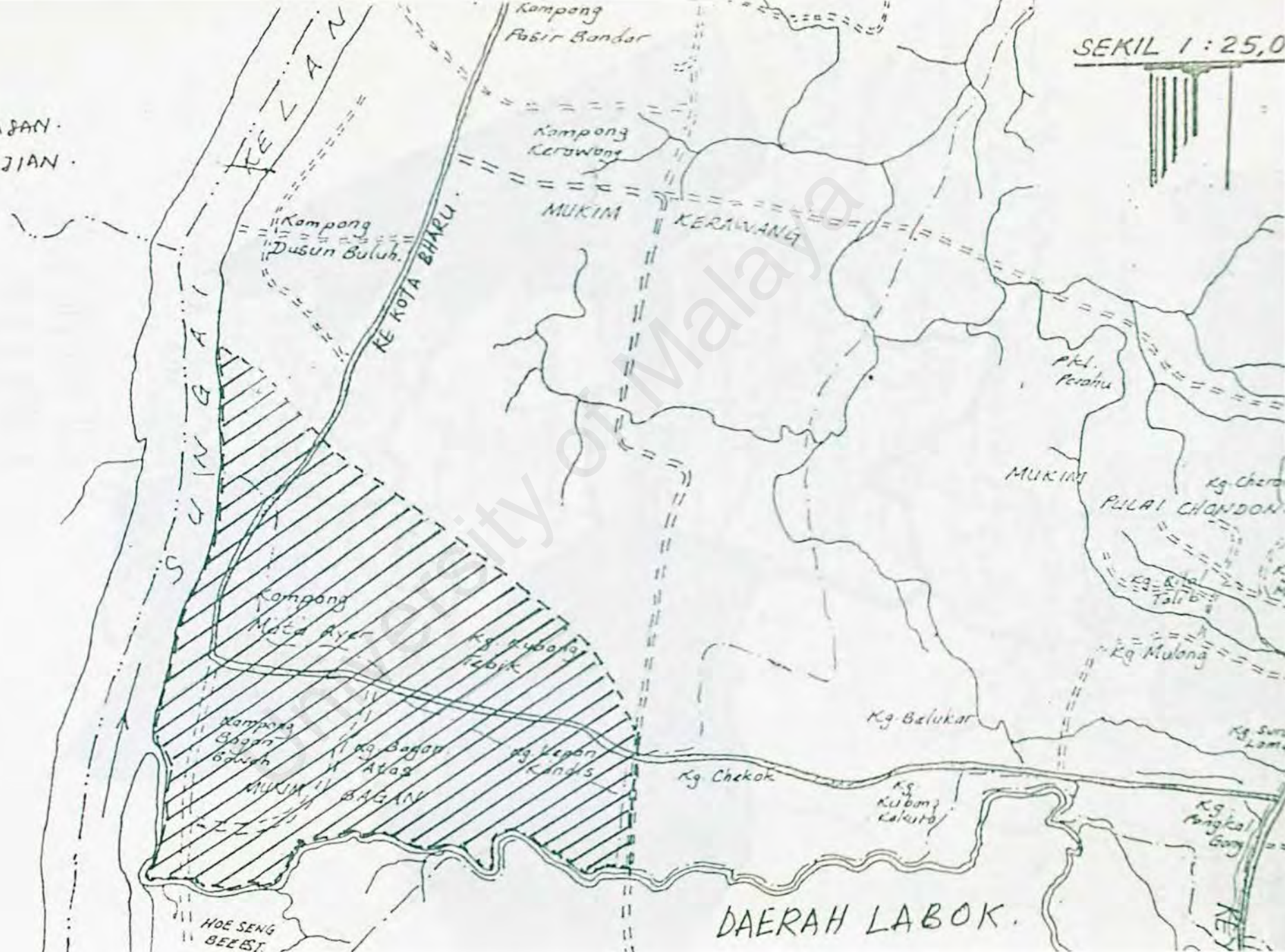
25

University of Malaya

SEKIL 1:25,0



KAWASAN
KAJIAN.



PETA KAWASAN PILIHANRAYA



BAB I

1.1 TUJUAN DAN BIDANG

Kajian ini merupakan satu kajian kes mengenai kesan-kesan pembangunan terhadap penduduk di Mukim Bagan Machang, Kelantan. Di antara tujuan kajian ini adalah untuk melihat apakah jenis-jenis pembangunan yang ada dan implikasinya terhadap sosio-ekonomi penduduk di Mukim Bagan.

Bidang yang akan dikaji ialah tentang pembangunan sosio-ekonomi yang telah disediakan oleh pihak kerajaan di Mukim berkenaan. Pembangunan ekonomi yang akan diberi tumpuan untuk kajian ini ialah rancangan-rancangan pembangunan yang dijalankan oleh pihak RISDA. Di antaranya ialah Skim Penggalak Tanaman Semula (SEPENTAS) Projek Tanaman Kontan - bantuan kredit baja dan lain-lain input pertanian.

Pembangunan sosial yang akan diberi tumpuan untuk kajian ini ialah infrastruktur, pelajaran, kesihatan dan juga kerohanian. Pembangunan infrastruktur yang ada di Mukim Bagan ialah jalanraya, bekalan air paip awam, bekalan elektrik.

Kesan-kesan pembangunan akan dilihat dari aspek ekonomi dan sosial. Namun begitu penekanan lebih kepada aspek sosial. Dalam aspek ekonomi penumpuan kepada pekerjaan dan pendapatan responden. Manakala kesan dari aspek-aspek sosial ialah tentang perubahan sikap

ibu bapa terhadap pelajaran anak-anak mereka, sambutan terhadap perubahan moden yang disediakan oleh pihak kerajaan serta kesan-kesan pembangunan kepada hubungan sosial masyarakat di Mukim Bagan.

1.2 KEPENTINGAN KAJIAN

Kajian ini diharapkan dapat dijadikan panduan serta perbandingan perubahan yang berlaku antara jarak masa pengkaji sekarang dengan pengkaji kemudiannya.

Kajian ini juga diharapkan dapat menggerakkan agensi-agensi kerajaan seperti RISDA, Jabatan Pertanian, Jabatan Haiwan, Pejabat Tanah dan Jajahan serta lain-lainnya supaya dapat mengemaskinikan projek-projek pembangunan ekonomi dan sosial untuk meningkatkan taraf hidup penduduk luar bandar khususnya di Mukim Bagan ini.

1.3 KAEDAH KAJIAN

Kajian ini telah dimulakan pada awal bulan April 1985 hingga bulan Mei. Pengkaji telah menggunakan beberapa kaedah kajian di antaranya:-

1.3.1 Soal Selidik

Soal selidik telah disediakan oleh Institut Pengajian Tinggi, Universiti Malaya dengan kerjasama Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Universiti Malaya. Pengkaji telah dibekalkan dengan 50 set soalan soal selidik.

Pengambilan responden adalah berdasarkan teknik 'sistematic sampel'. Dalam hal ini masalah diskriminasi di dalam soal pemilihan responden tidak timbul sama sekali.

Soalan soal selidik yang disediakan oleh Institut Pengajian Tinggi (IPT) ini terdiri daripada dua bentuk iaitu soalan jenis tertutup (close-ended) dan jenis terbuka (open-ended). Soalan soal selidik jenis terbuka tidak disediakan jawapan, ia memerlukan pandangan dan jawapan daripada responden sendiri. Soalan-soalan jenis ini termasuklah umur, taraf pendidikan responden, pekerjaan dan penglibatan mereka di dalam pertubuhan-pertubuhan sukarela dan lain-lain lagi. Bagi soalan soal selidik jenis tertutup pula, jawapan-jawapan telah disediakan untuk dipilih oleh responden, seperti persepsi terhadap tingkat dan jenis pelajaran, faktor-faktor yang dapat meninggikan nama seseorang di dalam kampung, siapa yang paling berpengaruh dan lain-lain lagi.

1.3.2 Pemerhatian Penyertaan (Participant Observation)

Kaedah pemerhatian penyertaan ini telah dilakukan untuk memperolehi maklumat-maklumat yang tidak dapat diperolehi melalui soal selidik. Dalam masa lebih kurang sebulan di Mukim Bagan ini, pengkaji telah dapat melihat serba sedikit tentang keadaan sebenar yang wujud di dalam Mukim Bagan. Bagi maksud pemerhatian penyertaan ini pengkaji telah tinggal di rumah penghulu Mukim Bagan.

Kedatangan pengkaji sedikit sebanyak telah menimbulkan tanda tanya di kalangan penduduk di Mukim Bagan ini. Namun dengan kerjasama penghulu dan orang-orang berpengaruh di kawasan ini didapati ramai di kalangan penduduk mukim ini telah faham akan tujuan kedatangan pengkaji dan kerjasama yang diberikan kepada pengkaji adalah menggalakkan.

1 3.3 Temuduga

Temuduga dilakukan dengan maksud menambahkan lagi maklumat dan data mengenai kedudukan Mukim ini, baik dari segi sejarah, pembangunan sosio-ekonomi dan sebagainya.

Di antara orang-orang yang telah ditemuduga secara formal, oleh pengkaji bagi maksud kajian ini ialah:-

1. Penolong Ketua Jajahan Machang
(Bahagian Pembangunan)
En. Ahmad Shukri bin Hj. Hassan pada 1hb. April 1985,
di Pejabat Tanah dan Jajahan Machang.
2. Pengawa Daerah Pulau Chondong
En. Mat Deris bin Abdullah pada 15hb. April 1985,
di Pejabat Pengawa Pulau Chondong.
3. Wakil Rakyat Dewan Undangan Negeri
Kawasan Pulau Chondong
En. Abdullah bin Muhamad pada 15hb. April 1985,
di Rumahnya (Pulai Chondong).
4. Penghulu Mikim Bagan
En. Mustafa bin Awang Hamat pada 2hb. April 1985,
di Rumahnya (Mukim Bagan).

Selain daripada temubual secara formal dengan mereka di atas, pengkaji juga telah menemubual secara tidak formal dengan Ahli Jawatan-kuasa Kemajuan Kampung (JKKK) bagi Mukim ini, Tok Imam, Bilal Masjid Mata Ayer, orang-orang tua di Mukim ini dan lain-lain lagi.

1.3.4 Kajian Perpustakaan

Bagi mengemaskan lagi data-data untuk latihan ilmiah ini, pengkaji telah membuat penyelidikan di Perpustakaan Besar Universiti Malaya dan Perpustakaan Jabatan Antropologi dan Sosiologi Universiti Malaya. Melalui kaedah ini pengkaji telah membaca artikel-artikel, buku-buku serta latihan-latihan ilmiah yang berkaitan dengan tajuk latihan ilmiah yang hendak ditulis oleh pengkaji. Di samping itu pengkaji telah merujuk data-data mengenai peruntukan pembangunan bagi

luar bandar dari buku Laporan Rancangan Malaysia Ketiga dan buku Rancangan Malaysia Keempat.

1.4 KESULITAN DALAM MEMBUAT KAJIAN

Semasa membuat penyelidikan pengkaji telah menghadapi beberapa masalah. Di antara masalah utama yang dihadapi oleh pengkaji ialah untuk mendapatkan data-data yang lengkap dan tepat kerana kebanyakan responden segan atau tidak mahu memberitahu jumlahnya yang sebenar. Sebagai contohnya bilamana pengkaji bertanya tentang pendapatan mereka atau pun jumlah tanah yang dimiliki, responden kerap kali memberikan jawapan 'adalah sedikit-sedikit' atau 'cukup makan sahaja'. Jawapan sebegini menyulitkan pengkaji untuk menentukan angkanya yang sebenar untuk diisi di dalam borang soal selidik. Walau bagaimanapun, setelah dijelaskan tujuan kajian yang sebenarnya, ramai yang memberi kerjasama kepada pengkaji.

Masalah juga timbul disebabkan oleh tanggapan negative responden terhadap pengkaji dan apakah kepentingan kajian ini yang sebenarnya. Secara kebetulan semasa kajian ini dibuat adalah serentak dengan banci pengundi, jadi ramai responden yang menyangka pengkaji adalah Pegawai Bancian atau pun ada kepentingan tertentu. Tidak kurang juga responden yang beranggapan bahawa pengkaji adalah

Pegawai Kebajikan Masyarakat yang membuat banciaan untuk memberi bantuan kewangan kepada mereka. Untuk mengatasi pelbagai masalah di atas pengkaji terpaksa berulang kali menerangkan tujuan kajian yang sebenarnya bagi melicinkan kerja-kerja penyelidikan ini.

Timbul juga masalah untuk menemubual responden di mana pengkaji terpaksa memilih masa yang sesuai untuk melakukan soal selidik. Hal ini terjadi disebabkan sebahagian besar responden yang dikaji adalah terdiri daripada penoreh getah, pekerja estet dan mereka yang membuat kerja-kerja kampung, seperti menanam sayur, tukang rumah dan sebagainya. Masalah besar di sini ialah untuk menentukan bilakah masa yang sesuai untuk membuat temubual dengan responden itu. Kadangkala pengkaji terpaksa berulang kali pergi ke rumah responden untuk ditemuduga. Jadi salah satu cara untuk mengatasi masalah ini pengkaji terlebih dahulu membuat janji pertemuan terlebih dahulu dengan responden yang dipilih untuk ditemuduga. Keadaan ini bukan sahaja menyusahkan kerja-kerja penyelidikan tetapi juga memerlukan masa.

Soalan-soalan yang tersedia di dalam borang soal selidik juga agak sukar untuk difahami oleh responden terutamanya bagi tidak sekolah. Jadi, bagi mengatasi masalah sebegini pengkaji terpaksa menerangkan dengan panjang lebar tentang maksud sebenar soalan tersebut kepada responden. Soalan-soalan di dalam borang soal selidik

juga terlalu banyak dan ada di antaranya agak 'personal' atau 'sensitif'. Contohnya, 'Apakah parti politik yang saudara/saudari sukai?' dan 'Apakah parti politik yang paling saudara/saudari benci?'. Keadaan ini boleh menjemukan responden untuk menjawabnya, malah ada di antara responden mencurigai tujuan sebenar kajian ini. Jadi, bagi menghilangkan rasa curiga responden itu pengkaji terpaksa menjelaskan keadaan yang sebenarnya. Dalam pada itu pun masih ada lagi responden yang tetap mencurigai akan tujuan kajian ini dan juga siapa pengkaji sebenarnya.

Juga menjadi masalah ialah apabila jiran sebelah menyebelah rumah responden itu datang untuk bertanyakan tentang berbagai soalan dan mendengar temubual atau soal selidik yang dijalankan. Keadaan sebegini bukan sahaja mengganggu kerja-kerja soal selidik tetapi juga boleh menyebabkan responden tidak begitu yakin untuk memberi jawapan kepada soalan-soalan yang agak peribadi seperti soalan tentang simpanan barang kemas, parti politik yang disukai dan lain-lain lagi.

Masalah tersebut di atas merupakan sebahagian daripada masalah yang terpaksa dihadapi oleh pengkaji semasa menjalankan kajian ini di Mukim Bagan. Walau bagaimanapun dengan adanya kerjasama dan bantuan daripada penghulu dan beberapa orang-orang yang berpengaruh di dalam mukim ini, segala masalah tersebut dapat di atasi oleh pengkaji, meskipun tidak sepenuhnya.

TEORI PEMBANGUNAN DAN APLIKASINYA DI MALAYSIA

2.1 PENGENALAN

Negara Malaysia masih menghadapi banyak masalah sosio-ekonomi dan politik seperti kemiskinan, pengangguran dan keadaan tidak samarata. Salah satu cara yang digunakan oleh pihak kerajaan bagi mengatasi masalah tersebut ialah dengan merancang usaha-usaha pembangunan. Dalam bab ini akan diterangkan erti pembangunan, pendekatan-pendekatan dalam pembangunan serta pembangunan di Malaysia secara umum.

2.2 ERTI PEMBANGUNAN

Secara amnya pembangunan dimaksudkan mengadakan usaha-usaha untuk membangunkan sesebuah negara dari segi ekonomi, sosial dan politik, ugama dan lain-lain lagi.

D. Seers telah mengemukakan tiga faktor yang penting untuk mendasari rancangan pembangunan iaitu kemiskinan, pengangguran dan keadaan tidak samarata. Sesebuah negara itu tidak dapat dikatakan membangun jika keadaan tersebut wujud. Pembangunan menurut beliau adalah satu perancangan yang mempunyai sasaran untuk mengurangkan kemiskinan, pengangguran dan keadaan tidak samarata. Jika sesebuah negara itu gagal untuk mengadakan perancangan dan menurunkan kadar

mana-mana satu daripada keadaan berikut dan keadaan itu menjadi bertambah buruk, maka itu bukanlah pembangunan.

'If one or two these central problem have been growing worse, especially if all three have, it would be strange to call the result 'development' even if per capita income doubled'.¹

Seers juga mengatakan walaupun pendapatan per kapita adalah tinggi tetapi ini tidak menunjukkan peningkatan mutu hidup. Oleh itu perancangan yang mengenai sasaran adalah penting untuk menunjukkan pembangunan dan ini boleh ditambah dengan faktor-faktor lain seperti pelajaran, kebebasan bercakap dan lain-lain. Seers juga menekankan bahawa jika pendapatan negara bertambah dengan pembesaran 'economic cake' ini dapat diagihkan maka ini merupakan satu cara untuk mengatasi ketiga-tiga perkara yang timbul tadi.

Syed Husin Ali mengatakan, pembangunan adalah membangunkan segala bentuk pembangunan yang menyentuh tentang masyarakat. Ini dijelaskan seperti di sebelah:

¹ Seer. D., "The Meaning of Development" dalam Agriculture Development Council Inc. New York, 1970, M.S. 3.

"Selagi pembangunan tidak dijalankan dalam semua lapangan dengan sepenuh tumpuan dengan mementingkan soal-soal yang asas dan tidak soal-soal lambang saja maka selagi itulah pendapatan negara ini seluruhnya tidak akan bertambah.²

Bagi Syed Husin Ali, pembangunan mestilah dilaksanakan dalam semua lapangan seperti ugama, ekonomi, sosial dan tidak pada lambang-lambang saja (secara simbolik sahaja). Misalnya dalam bidang ekonomi ia mengatakan bahawa jika pendapatan per kapita digunakan untuk menunjukkan pembangunan ekonomi maka ini tidak menunjukkan keadaan yang sebenar dan tidak boleh mengatakan kemajuan telah wujud dalam masyarakat. Ini adalah disebabkan kerana pengiraan pendapatan per kapita mengambil pendapatan yang tertinggi dan pendapatan terendah dibahagi dua lalu tidak menunjukkan pendapatan yang benar kerana tidak semua orang mempunyai jumlah pendapatan purata itu dan hakikatnya masih ramai lagi mempunyai pendapatan yang rendah daripada pendapatan purata per kapita. Misalnya dalam contoh yang diberikan:

'Bila kita ambil dua orang, satu di bandar dan satu lagi di kampung, satu menjadi taukeh dan satu lagi menjadi petani,... taukeh mendapat lima ribu ringgit sebulan dan petani hanya mendapat lima puluh ringgit sebulan.... ukuran purata.... dikatakan petani serta taukeh itu mendapat dua ribu lima ratus dua puluh

² Syed Husin Ali, Apa Erti Pembangunan, DBP (1979), Kuala Lumpur, M.S. 2.

lima ringgit seorang. Hakikat ini tidak benar. Hakikat yang sebenarnya ialah taukeh di bandar itu masih tetap mendapat lima ribu ringgit dan petani mendapat lima puluh ringgit".³

Oleh itu Syed Husin Ali, menegaskan bahawa untuk memikirkan persoalan-persoalan pembangunan, kita mesti memikirkan soal-soal untuk meninggikan taraf hidup orang-orang miskin di luar bandar, kerana mereka ini masih menjalankan aktiviti-aktiviti dengan menggunakan cara lama. Orang-orang miskin masih terbiar pada penindasan sama ada dari tuan tanah, orang tengah dan orang-orang yang memberi hutang. Adanya jalanraya yang sempurna untuk terus masuk ke kampung ini bukan menunjukkan mutu hidup orang kampung telah meningkat malahan ini dapat memudahkan orang tengah menindas orang kampung melalui pembelian hasil-hasil keluaran orang kampung dengan harga yang murah, hingga dapat keuntungan yang berlebihan. Ini adalah penindasan dan merupakan punca kemiskinan rakyat dan boleh mencacatkan pembangunan negara, oleh itu perancangan yang baik dalam semua aspek perlu dibuat.

Pembangunan menurut kacamata Islam pula ialah untuk mewujudkan sebuah negara atau masyarakat kebajikan berlandaskan kepada konsep ketuhanan yang Maha Esa. Keadilan sosial dan peningkatan hidup yang harmoni dan sempurna. Walaupun beribadat kepada Allah adalah wajib

³ Ibid., M.S. 3.

dipenuhi. Islam tidak pernah mengabaikan peranan dan kewajiban umat Islam untuk mencari kekayaan di dunia. Ini jelas sepertimana firman Allah yang bermaksud:

'Dan carilah perkara-perkara yang dikurniakan oleh Allah kepada kamu (untuk kebahagiaan) hari akhirat dan janganlah kamu melupakan bahagian kamu di dunia.'⁴

Orang-orang yang berjaya dalam ekonomi dituntut mengeluarkan zakat, sedekah, hibah dan sebagainya. Melalui sistem ini kekayaan yang diperolehi tidak hanya dinikmati oleh segolongan masyarakat sahaja. Umat Islam hendaklah berusaha mencari kekayaan melalui cara-cara yang dibenarkan oleh Islam. Tetapi selalu diingatkan bahawa orang-orang Islam tidak perlu bersifat gelojoh dalam mencari kekayaan.⁵

2.3 PENDEKATAN-PENDEKATAN DALAM PEMBANGUNAN

Ada berbagai teori yang memperkatakan tentang pembangunan. Secara keseluruhannya pendekatan-pendekatan tentang pembangunan dapat digolongkan kepada dua kumpulan tertentu, iaitu 'Equilibrium' dan

⁴ Mahmud Yunus, Tafsir Al-Quran Karim, P.T. Hidakarya Agung Jakarta, Cetakan Keduapuluh Tiga, M.S. 580.

⁵ Che Alias Che Musa, 'Pembangunan In-situ Melayu - Projek RISDA, Satu Kajian Kes di Batu Karang', Latihan Ilmiah Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Universiti Malaya, M.S. 29.

'Conflict'. Menurut A.E. Harens asas-asas andaian kedua-dua bahagian ini boleh dirumuskan kepada beberapa isu penting yang berkait dengan pembangunan masyarakat⁶. Walau bagaimanapun pembangunan yang luas ini mempunyai batasan-batasannya. Ini kerana sukar untuk memasukkan satu-satu sumbangan teori ke dalam salah satu pembahagian ini.

Strategi pendekatan konservatif mirip kepada teori 'equilibrium'.

Model ini terbahagi kepada tiga varian:

- i. Perlakuan
- ii. Psikodinamik
- iii. Difusi

Haven merumuskan bahawa pendekatan 'equilibrium' menganggap isu-isu pembangunan adalah merupakan penyelesaian masalah teknik yang muncul dalam usaha meninggikan kadar pertumbuhan negara. Tugas negara adalah untuk mengurangkan bukan menghapuskan ketidak seimbangan yang merupakan sebahagian daripada kehidupan manusia. Pendekatan ini cenderung untuk mengubah pelakuan individu dan beberapa bahagian dalam sistem dan bukan mengubah secara keseluruhan sesuatu sistem. Kemasukan modal adalah menjadi satu keperluan setelah diandaikan adanya dualisme yang mudah dalam sesebuah masyarakat.⁷

⁶ Shamsul Amri Baharuddin - RMK - Tujuan dan Perlaksanaannya, Satu Penilaian Teoritis, DBP, Kuala Lumpur, M.S. 6.

⁷ Ibid., M.S. 7.

Pendekatan bercorak radikal mempunyai strategi yang mirip kepada teori 'conflict'. Model 'conflict' ini digolongkan kepada 'Marxist' dan 'Non-Marxist'. Mereka yang berpegang kepada teori ini berpendapat isu-isu pembangunan bukan sekadar ke arah untuk menyelesaikan masalah teknik dan meninggikan kadar pertumbuhan sesebuah negara tetapi memerlukan suatu proses perombakan dalam institusi dan mewujudkan keadaan masyarakat yang samarata (classless society). Mengikut pendekatan ini, masyarakat 'plural' timbul kerana adanya stratifikasi dalam masyarakat dan ini mewujudkan keadaan tidak samarata dalam masyarakat dan untuk timbulkan 'classless society' ini perlulah mengadakan revolusi supaya pembangunan dapat dicapai. Pendekatan ini dipopularkan oleh A.G. Frank.⁸

Kesimpulannya pembangunan tidak syak lagi merupakan alat penting dalam meninggikan taraf hidup masyarakat dan negara-negara mengambil pendekatan-pendekatan yang berbeza dalam mencapai tujuan yang sama iaitu pembangunan.

2.4 PEMBANGUNAN DI MALAYSIA

Di Malaysia kini usaha dan proses pembangunan berjalan dengan agak pesat. Dasar pembangunannya telah disalurkan melalui rancangan-

⁸ Frank A.G., "Sociology of Development And Under Development of Sociologi, dalam Dependence and Under Dependence, Anchor Book, New York, 1972, M.S. 321.

rancangan Malaysia iaitu, Rancangan Malaysia Pertama (RMP), Rancangan Malaysia Kedua (RMK), Rancangan Malaysia Ketiga (RMT) dan Rancangan Malaysia Keempat (RME). Kesemua rancangan-rancangan ini adalah diselaraskan dengan strategi dan matalamat Dasar Ekonomi Baru (DEB) yang merupakan induk kepada Rancangan Malaysia.

Kini Malaysia masih berada di dalam Rancangan Malaysia Keempat (RME) 1981-1985. Jadi mulai tahun 1986, Rancangan Malaysia Kelima (RML) yang akan tamat pada tahun 1990. Tempoh tersebut merupakan tamatnya tempoh masa Dasar Ekonomi Baru yang mengambil masa 20 tahun. Dalam tempoh tersebut diharapkan kaum Bumiputera dapat mencapai matlamat 30% penyertaan Bumiputera disektor moden di negara ini.⁹

Setiap rancangan yang diadakan memangnya mempunyai objektif dan matlamat yang tersendiri. Di antara objektif utama pihak kerajaan dalam setiap rancangan pembangunan yang dilaksanakan ialah untuk mengurangkan kemiskinan dan memperbaiki ketidak seimbangan ekonomi dalam masyarakat. Masalah kemiskinan adalah begitu ketara sekali terutamanya di luar bandar khususnya di kalangan orang Melayu. Di dapati 1.6 juta keluarga di Semenanjung Malaysia adalah di kawasan luar bandar dan mereka merupakan hampir 89% dari jumlah semua orang miskin.¹⁰

⁹ Laporan Rancangan Malaysia Ketiga (1976-1980), Cetakan Kerajaan, Kuala Lumpur, 1976, M.S. 84.

¹⁰ Ibid., M.S. 88.

Oleh kerana timbul masalah kemiskinan pengangguran, daya pengeluaran yang rendah dan lain-lain lagi. Maka apa yang menjadi matlamat penting dalam Rancangan Malaysia Pertama sehingga Rancangan Malaysia Keempat ialah untuk membasmi kemiskinan dan menyusun semula masyarakat.

Kemiskinan paling ketara di kalangan orang-orang Melayu luar bandar. Ini adalah disebabkan oleh pengeluaran dan pendapatan yang rendah, tanah yang tidak ekonomi dikerjakan, sistem kredit yang mencengkam, penggunaan alat-alat tradisi dan berbagai-bagai lagi.

Manakala dalam matlamat Kedua langkah kerajaan adalah untuk menyusun semula masyarakat supaya pengenalan kaum mengikut kegiatan ekonomi dapat dihapuskan. Dalam Rancangan Malaysia Ketiga ditegaskan bahawa tujuan matlamat ini adalah untuk mengwujudkan penyertaan seimbang oleh semua kumpulan kaum dalam proses perkembangan dan pelbagai ekonomi. Dua matlamat yang paling penting ialah:

- i. Pengambilan pekerja diberbagai sektor ekonomi dan disemua peringkat pekerjaan patut menggambarkan susunan kaum dan negara ini menjelang tahun 1990.

- ii. Hak milik harta-harta produktif seharusnya disusun semula supaya menjelang tahun 1990 orang Melayu dan kaum Bumiputera yang akan memiliki dan mengendalikan sekurang-kurangnya 30% dari jumlah hak milik tersebut.¹¹

Oleh itu kerajaan Malaysia telah menjalankan aktiviti-aktiviti untuk mengatasi kemiskinan dan menyusun semula masyarakat dengan melibatkan berbagai agensi kerajaan. Antaranya RISDA, (Rubber Industry Small Holders Development Authority), FELDA (Federal Land Development Authority), FELCRA (Federal Land Consolidation and Rehabilitation Authority) dan lain-lain agensi lagi.

Langkah kerajaan dalam proses untuk membangunkan masyarakat luar bandar menunjukkan adanya persamaan dengan pendekatan difusi (dalam model equilibrium) yang melihat pembangunan sebagai proses evolusionary. Bagi membasmi kemiskinan luar bandar, khususnya kemiskinan petani, penyerapan teknik-teknik dan alat yang moden digunakan. Teknik-teknik baru dalam pengeluaran dan pengurusan moden seperti menanam padi dua kali setahun, penyediaan sistem tali air yang sempurna, kemudahan-kemudahan pemasaran kredit, perkhidmatan lanjutan serta penyelidikan diadakan.

¹¹ Ibid., M.S. 88.

Pihak kerajaan Malaysia juga telah menyediakan kemudahan infrastruktur, kemudahan asas seperti bekalan air, elektrik, pelajaran, kesihatan kepada penduduk di luar bandar.

Strategi dan pendekatan pembangunan yang diamalkan oleh kerajaan Malaysia kini nampaknya mirip kepada pendekatan difusi dalam model 'equilibrium'. Namun ciri-ciri pendekatan Marxist (Revolusi) telah mula digunakan. Antaranya konsen untuk menghakmilikkan badan-badan penting yang telah dijalankan. Antaranya pemilikan Syarikat Sime Darby telah diperuntukkan pada warganegara Malaysia tanpa mengira bangsa.

Kesimpulannya, kita dapati dalam usaha pembangunan dan strategi yang digunakan oleh kerajaan Malaysia adalah berlandaskan kepada beberapa pendekatan yang telah dikemukakan oleh tokoh-tokoh pembangunan. Walau apa pun pendekatan yang digunakan, namun matlamat yang ingin dicapai ialah untuk membasmi kemiskinan dan menyusun semula masyarakat sebagaimana yang termaktub dalam Dasar Ekonomi Baru (DEB).

BAB III

LATARBELAKANG KAWASAN DAN KOMUNITI KAJIAN

3.1 SEJARAH MUKIM

Perkataan 'Bagan' adalah berasal dari nama salah seorang ketua orang asli yang mula-mula membuka kawasan ini kira-kira 100 tahun yang lampau. Mengikut cerita seorang penduduk di mukim ini. Mukim Bagan ini sebenarnya adalah berasal daripada perkampungan orang asli. Setelah kedatangan orang-orang Melayu daripada bahagian-bahagian Utara Negeri Kelantan, seperti Pasir Mas dan Kota Bharu, saki baki Orang Asli yang menetap di sini telah berpindah ke bahagian Ulu Kelantan. Sehingga kini masih lagi terdapat kesan-kesan kubur orang-orang asli di mukim ini terutama sekali di pinggir Sungai Bagan.¹

Di dalam Mukim Bagan ini terdapat lima buah kampung-kampung yang kecil iaitu Kampung Bagan Atas, Bagan Bawah, Lapan Kandis, Mata Ayer serta Kampung Kubang Tebit. Mukim ini ditadbir oleh seorang penghulu yang telah dilantik oleh pihak Kerajaan Negeri. Penghulu ini bertanggungjawab untuk menyelesaikan masalah yang timbul di dalam mukim ini.

3.2 KEDUDUKAN GEOGRAFI

Daerah Pulai Chondong mengandungi empat buah mukim,² iaitu,

¹ Temubual dengan Mat Noh bin Awang Hamat.

² Istilah 'Mukim' digunakan di Kelantan untuk maksud 'Kampung' yang digunakan di negeri-negeri lain. Mukim diketuai oleh 'Penghulu'.

Mukim Bagan, Kerawang, Gading Galoh dan Mukim Pulau Chondong.

Daerah ini berada di bawah pentadbiran Pejabat Tanah Dan Jajahan Machang. Jarak mukim ini dengan bandar Machang ialah kira-kira 15 kilometer.

Bahagian utara Mukim Bagan ialah Mukim Kerawang, manakala bahagian selatannya ialah Sungai Bagan yang menjadi sempadan Daerah Pulau Chondong dengan Daerah Labok. Mukim ini kedudukannya agak strategik kerana sebatang jalanraya yang menghubungkan bandar Machang dengan Kota Bharu melalui sebahagian besar kawasan mukim ini. Kedudukannya dengan Bandar Kota Bharu adalah lebih kurang 25 kilometer. Perhubungan utama mukim ini dengan Bandar Machang, Kota Bharu dan lain-lain bandar di Kelantan ialah melalui jalanraya. Sebelum adanya jalanraya, perhubungan penting yang digunakan oleh penduduk di Mukim Bagan dan mukim-mukim lain di sekitarnya adalah melalui jalan sungai. Ini disebabkan kedudukannya yang begitu hampir sekali dengan Sungai Kelantan.

Luas mukim ini lebih kurang 834 ekar (275 hektar). Lebih 60% daripada keluasan tanah di dalam mukim ini digunakan untuk pertanian, bakinya ialah untuk penempatan penduduk, padang ragut dan hutan-hutan kecil di sekitar tebing-tebing sungai. Pada keseluruhannya ketinggian tanah di mukim ini adalah kurang daripada 50 kaki dari paras laut dan sesuai sekali untuk kegiatan pertanian dan juga untuk dijadikan kawasan kediaman.

Keluasan kampung-kampung di Mukim Bagan adalah seperti jadual 1.

Jadual 1

Keluasan Kampung Dalam Mukim Bagan

Nama Kampung	Keluasan (Ekar)
1. Bagan Atas	176
2. Bagan Bawah	143
3. Mata Ayer	220
4. Lapan Kandis	134
5. Kubang Tebit	161
Jumlah	834

Sumber: Penghulu Mukim Bagan.

3.3 PENTADBIRAN MUKIM

Negeri Kelantan terdiri daripada 10 buah jajahan³, iaitu Jajahan Kota Bharu, Tumpat, Bachok, Pasir Mas, Tanah Merah, Machang, Pasir Puteh, Kuala Krai, Gua Musang dan Jeli. Setiap jajahan ditadbir oleh seorang Ketua Jajahan (Pegawai Daerah) serta dibantu oleh beberapa orang Penolong Ketua Jajahan (Penolong Pegawai Daerah).

Setiap jajahan terdiri daripada beberapa buah daerah di mana ketua yang mentadbir setiap daerah dikenali sebagai Penggawa. Tugas Penggawa ialah mentadbir hal ehwal mukim-mukim yang berada di dalam daerahnya. Penggawa bagi Daerah Pulai Chondong sekarang (1985) ialah Encik Mat Deris bin Abdullah. Beliau menjadi penggawa bagi daerah ini kira-kira dua tahun yang lalu. Mukim yang dikaji ini (Mukim Bagan) merupakan salah satu daripada mukim yang terletak di dalam daerah Pulai Chondong.

Mukim merupakan satu unit pentadbiran kawasan yang terkecil sekali di Kelantan. Tiap-tiap mukim akan terdiri daripada beberapa buah kampung-kampung yang lebih kecil dan setiap mukim akan ditadbirkan oleh seorang penghulu. Penghulu bagi Mukim Bagan sekarang ialah Encik Mustafa bin Awang Hamat, beliau telah dilantik menjadi penghulu sebagai menggantikan penghulu yang telah bersara.

³ Istilah 'Jajahan' digunakan di Kelantan untuk maksud daerah (district) yang digunakan di negeri lain.

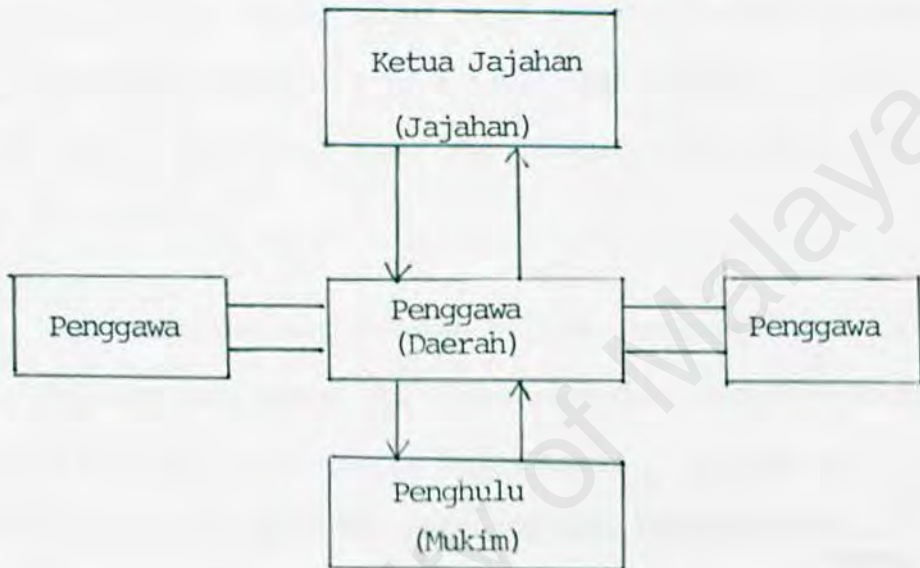
Seorang penghulu akan bertindak sebagai pengerusi bagi JKKK, (Jawatankuasa Kemajuan Dan Keselamatan Kampung), JKKK di Mukim Bagan ini telah ditubuhkan pada tahun 1980 dan jumlah ahlinya sekarang ialah seramai 9 orang. Ahli JKKK di Mukim ini terdiri daripada imam, bilal, penyokong kuat UMNO dan juga penghulu.

Setiap kampung yang ada di dalam mukim ini akan diwakili oleh sekurang-kurang seorang ahli JKKK. Ini bertujuan segala masalah serta rungutan penduduk di dalam kampung dapat dirujuk kepada penghulu untuk diselesaikan. Jika tidak berjaya diselesaikan oleh penghulu akan dibawa kepada penggawa bagi tindakan lanjut.

Di antara tugas-tugas JKKK ialah sebagai penyelaras dan pembantu bagi menjayakan setiap projek pembangunan yang hendak disalurkan oleh pihak kerajaan di peringkat mukim. Di samping itu JKKK juga berperanan menjaga keselamatan kampung dan bertindak sebagai badan penghubung di antara mukim ini dengan lain-lain agensi kerajaan bagi memudahkan perlaksanaan satu-satu projek pembangunan. Perhubungan JKKK dengan Pejabat Tanah serta Penggawa dapat dilihat dari rajah 1 di sebelah.

Rajah 1

Hubungan JKKK Dengan Pentadbir Jajahan



3.4 KAWASAN PILIHANRAYA

Mukim Bagan terletak di dalam kawasan Dewan Undangan Negeri Pulau Chondong yang diwakili oleh YB. Abdullah bin Muhamad. Kejayaan beliau adalah atas tiket Barisan Nasional (UMNO). YB. Abdullah bin Muhamad telah menjadi Wakil Rakyat di Kawasan Pulau Chondong ini selama dua penggal berturut-turut iaitu dari tahun 1978 hinggalah tahun 1982.

Manakala Wakil Parlimen bagi kawasan ini diwakili oleh YB. Encik Kassim bin Ahmad iaitu Timbalan Menteri Penerangan Malaysia. Kejayaan beliau juga adalah di atas tiket Barisan Nasional (UMNO). Setakat ini YB. Encik Kassim Ahmad telah mewakili Kawasan Parlimen Machang selama dua penggal berturut-turut iaitu dari tahun 1978 hinggalah 1982. Beliau juga merupakan Timbalan Ketua UMNO, Bahagian Machang.

Perubahan sempadan kawasan pilihanraya yang telah diluluskan oleh Parlimen pada tahun 1985 telah mengubah kedudukan Dewan Undangan Negeri Pulau Chondong ke dalam kawasan Parlimen Kok Lanas.⁴ Sebelum Suruhanjaya Pilihanraya mengulangkaji bahagian-bahagian Pilihanraya dengan berpandukan prinsip-prinsip persempadanan yang termaktub dalam Jadual ketigabelas Perlembagaan Malaysia, Dewan Undangan Negeri Pulau Chondong termasuk dalam Parlimen Machang.

⁴ Parlimen Kok Lanas merupakan satu kawasan Parlimen yang baru ditubuhkan. Di antara Kawasan Dewan Undangan Negeri yang termasuk di dalam Kawasan Parlimen ini ialah Dewan Undangan Negeri Pulau Chondong, Ketereh dan Selising.

3.5 MASYARAKAT MUKIM BAGAN

Penduduk di dalam Mukim Bagan adalah berjumlah 1,870 orang dan 96% dari seluruh penduduk yang ada adalah berbangsa Melayu. Bakinya ialah bangsa China, iaitu berjumlah seramai 80 orang. Bilangan rumah yang terdapat di dalam mukim ini berjumlah 324 buah dan bilangan rumah yang dimiliki oleh orang Melayu ialah 309 buah.

Jadual 2

Pembahagian Responden Mengikut Ras

Bangsa	Bilangan (orang)	Peratus (%)
Melayu	46	92
China	4	8
Jumlah	50	100

Kebanyakan orang Melayu yang tinggal di Mukim Bagan ini terlibat dengan kerja-kerja pertanian. Di antaranya seperti pekebun kecil, penoreh Estet dan membuat kerja-kerja kampung. Namun ada juga di kalangan orang Melayu di sini yang bekerja sebagai kakitangan Kerajaan, buruh binaan dan kerja kilang. Manakala kebanyakan orang

China ramai yang terlibat dengan perniagaan.

Walaupun terdapat perbezaan jenis pekerjaan di antara orang China dengan orang Melayu tetapi hubungan mereka adalah baik. Ini disebabkan wujudnya pengantungan dari segi ekonomi, iaitu orang Melayu sebagai pembeli dan orang China sebagai penjual.

3.5.1 Umur Responden

Dalam kajian ini soal selidik dilakukan ke atas ketua keluarga. Kebanyakan responden (ketua keluarga) yang dikaji terdiri daripada mereka yang berusia 36 tahun ke atas. Manakala responden yang berumur 35 tahun dan kurang daripada usia tersebut adalah sedikit sahaja. Sila lihat jadual 3.

Jadual 3

Umur Di Kalangan Responden

Umur	Bilangan	Peratus
25-30	2	4
31-35	3	6
36-40	7	14
41-45	8	16
46-50	8	16
51-55	7	14
56-60	10	20
61 ke atas	5	10
Jumlah	50	100

Dari jadual 3, didapati 20% (10 orang) daripada responden berumur dalam lingkungan 56 hingga 60 tahun. Golongan ini adalah paling ramai sekali berbanding dengan responden dari kumpulan lain. Seramai 10% (5 orang) berumur lebih daripada 61 tahun ke atas. Responden tertua sekali ialah berumur 95 tahun dan responden termuda sekali berumur 25 tahun.

3.5.2 Pendidikan Responden

Secara ringkasnya taraf pendidikan responden adalah rendah. Ini ada kaitannya dengan keadaan luar bandar yang serba kekurangan dari segi kemudahan persekolahan. Kebanyakan responden yang ditemui adalah tidak pernah bersekolah. Ini disebabkan oleh tiada kesedaran tentang pentingnya pelajaran pada masa dahulu (sebelum merdeka).

Jadual 4

Taraf Pendidikan Responden

Jenis Sekolah	Bilangan (orang)	Peratus (%)
Sekolah Menengah	2	4
Sekolah Rendah	17	34
Tidak Bersekolah	31	62
Jumlah	50	100

Dari jadual di sebelah kita dapati bilangan ketua keluarga yang tidak bersekolah lebih ramai daripada bilangan ketua keluarga yang bersekolah. Bagi ketua keluarga yang bersekolah pula hanyalah setakat pelajaran asas sahaja, iaitu sekolah rendah. Dalam kes ini terdapat 4% sahaja ketua keluarga yang mendapat pendidikan sampai ke sekolah menengah. Mereka adalah ketua keluarga yang masih muda dan baru sahaja mendirikan rumahtangga.

3.5.3 Pekerjaan Responden

Majoriti penduduk di dalam Mukim Bagan ini terlibat dengan kerja-kerja pertanian. Mereka yang menjadi pekebun kecil getah adalah paling ramai sekali di mana 40% dari responden adalah pekebun kecil getah. Ini disebabkan kawasan mukim ini adalah terkenal dengan tanaman getah. Manakala lain-lain tanaman hanyalah merupakan tanaman sampingan sahaja.

Namun demikian terdapat juga sebilangan kecil daripada penduduk di sini yang mulai menceburkan diri dengan pekerjaan di sektor binaan, perkilangan dan perkhidmatan. Mereka yang bekerja sebagai buruh binaan atau pekerja kilang lazimnya terdiri daripada golongan yang kurang berpelajaran, manakala responden yang berkhidmat dengan kerajaan pula ternyata lebih tinggi tahap pelajaran yang dimilikinya. Secara ringkasnya taburan jenis pekerjaan di kalangan responden adalah seperti yang terdapat di dalam jadual 5 di sebelah.

Jadual 5

Jenis Pekerjaan Di Kalangan Responden

Jenis	Bilangan orang	Peratus (%)
Pekebun kecil	20	40
Pekerja Estet	6	12
Kakitangan Kerajaan	4	8
Buruh binaan	12	24
Berniaga	2	4
Kerja Kampung	3	6
Pesara	1	2
Jumlah	50	100

3.5.4 Pendapatan Responden

Umumnya pendapatan responden di dalam mukim ini dalam lingkungan \$100 hingga \$300 sebulan. Ini dapat dilihat dari jadual 6. Faktor-faktor yang menyebabkan rendahnya pendapatan responden ini ada kaitannya dengan jenis pekerjaan dan juga tingkat pelajaran yang dimiliki oleh mereka. Responden yang berpelajaran rendah atau tidak

mempunyai pelajaran langsung kebiasaannya menjadi petani sahaja dan pendapatan petani tidak tetap serta banyak bergantung kepada musim dan harga barangan yang dikeluarkannya. Ini berbeza dengan responden yang mempunyai pelajaran kerana dengan pelajaran yang ada sudah tentu mereka akan memperolehi pekerjaan dan pendapatan yang baik juga.

Jadual 6

Pola Pendapatan Di Kalangan Responden

Jumlah Pendapatan	Bilangan (orang)	Peratus (%)
0 - 100	2	4
101 - 200	17	34
201 - 300	15	30
301 - 400	9	18
401 - 500	4	8
501 - 600	2	4
601 - lebih	1	2
Jumlah	50	100

Dari jadual 6, didapati hanya 6% (3 orang) sahaja yang mempunyai pendapatan lebih daripada \$500 sebulan. Responden tersebut

terdiri daripada dua orang kakitangan kerajaan dan seorang lagi adalah peniaga. Golongan yang paling ramai mempunyai pendapatan rendah ialah antara \$100 hingga \$300 sebulan iaitu sebanyak 64% (32 orang). Mereka ini bolehlah digolongkan sebagai golongan yang miskin berdasarkan garis kemiskinan yang ditetapkan oleh Unit Penyelidikan Sosio-Ekonomi (SERU), iaitu \$384 sebulan bagi keluarga yang mempunyai lima orang anggota keluarga.

Dalam kajian ini terdapat 4% (2 orang) daripada responden yang mempunyai pendapatan kurang daripada \$100 sebulan. Kedua-dua responden tersebut terdiri daripada responden yang berumur lebih daripada 70 tahun dan tidak mempunyai pekerjaan yang tetap.

BAB IV

RANCANGAN-RANCANGAN PEMBANGUNAN DI MUKIM BAGAN

4.1 PENGENALAN

Dalam bab ini akan dibincangkan tentang pembangunan sosio-ekonomi yang disediakan oleh pihak kerajaan kepada penduduk Mukim Bagan. Rancangan-rancangan pembangunan ini termasuklah projek-projek pembangunan yang dianjurkan oleh pihak RISDA dan Pejabat Tanah Dan Jajahan Machang.

4.2 PEMBANGUNAN EKONOMI

Pembangunan ekonomi ialah rancangan-rancangan pembangunan kerajaan yang lebih menitik beratkan kepentingan ekonomi rakyat. Satu-satunya agensi kerajaan yang menyediakan projek pembangunan ekonomi kepada penduduk di mukim ini ialah RISDA. Di antara projek pembangunan yang telah dianjurkan oleh RISDA kepada penduduk di Mukim Bagan ialah:

4.2.1 Skim Penggalak Tanaman Semula (SEPENTAS)

Skim Penggalak Tanaman Semula ini telah pun diperkenalkan oleh pihak RISDA kepada penduduk Mukim Bagan ini pada tahun 1980 lagi. Pada masa ini terdapat lebih kurang 175 orang penduduk di mukim ini yang telah menyertai Projek Tanaman Semula Getah. Dari seluas 380

ekar tanah getah yang terdapat di mukim ini, 265 ekar daripadanya telah pun ditanam semula. Kebun-kebun getah yang ditanam semula kebanyakannya ditanam dengan benih anak tunggul cantum, dari jenis kelom 'G.T.I.' dan 'RRIM 703'.¹

4.2.2 Projek Tanaman Kontan

Bagi menambah pendapatan sampingan penduduk di mukim ini, pihak RISDA juga telah memperkenalkan Projek Tanaman Kontan. Projek ini dilancarkan serentak dengan projek tanaman semula. Di Mukim Bagan ini tanaman kontan dijalankan secara kecil-kecilan sahaja, tanaman yang paling berjaya sekali ialah tanaman pisang dan nenas.

4.2.3 Kredit dan Bantuan Input Pertanian

Di antara kredit yang diperkenalkan oleh RISDA di mukim ini ialah kredit baja, kredit premium tanah dan kredit kinda. Sementara input pertanian yang dibekalkan secara percuma ialah benih percuma, racun serangga dan bekalan mesin getah yang dilengkapi di Pusat Pekebun Kecil (PPPK).

¹ Data-data daripada laporan tahunan 1985, Pejabat RISDA Machang, Kelantan, M.S. 18.

4.2.4 Pusat Pembangunan Pekebun Kecil (PPPK)

Di Mukim Bagan ini terdapat sebuah sahaja pusat PPPK. Pusat ini terletak di Kampung Lapan Kandis. Pusat ini telah ditubuhkan pada tahun 1980 yang lalu. Walau bagaimanapun PPPK ini tidaklah mempunyai rumah asap. Lain-lain kemudahan seperti mesin getah licin dan berbunga, takung, penapis, baldi dan lain-lain kemudahan ada disediakan.

Perbelanjaan melengkapkan pusat PPPK ini telah menelan belanja sebanyak \$2000 dan dibiayai sepenuhnya oleh RISDA.²

4.3 PEMBANGUNAN SOSIAL

Mukim Bagan ini terletak di bawah Pentadbiran Pejabat Jajahan Machang. Jadi banyak projek pembangunan sosial adalah melibatkan campurtangan Pejabat Jajahan Machang sama ada secara langsung atau pun tidak. Di antara pembangunan sosial yang terdapat di mukim ini ialah:

4.3.1 Jalanraya

Prioriti pertama yang disediakan oleh pihak kerajaan dalam rangka untuk membangunkan masyarakat luar bandar khususnya di Mukim Bagan ialah dengan mengadakan jalan-jalan luar bandar. Ini adalah untuk

² Ibid., M.S. 19.

memudahkan kerajaan melaksanakan projek-projek pembangunan yang lain termasuklah projek-projek berbentuk ekonomi.

Mukim Bagan ini agak bernasib baik berbanding dengan mukim-mukim lain yang berada di dalam daerah Pulai Chondong kerana secara kebetulan sebatang jalanraya bertar yang menghubungkan kampung ini dengan Kota Bharu dan Machang. Ini telah memudahkan perhubungan bagi penduduk mukim ini dengan bandar Kota Bharu dan Machang. Walau bagaimanapun terdapat sedikit masalah yang dihadapi oleh penduduk di mukim ini kerana hanya Syarikat bas SKMK (Syarikat Kenderaan Melayu Kelantan Berhad) yang menyediakan pengangkutan melalui sepanjang jalan ini. Perkhidmatan yang disediakan oleh Syarikat ini hanyalah terhad pada waktu siang hari sahaja iaitu dari pukul 7.00 pagi hingga pukul 6.00 petang.

Selain daripada jalanraya yang menghubungkan Kota Bharu dan Machang ini terdapat 5 batang jalan-jalan Peggawa atau jalan kecil di mukim ini. Dua daripada jalan tersebut merupakan jalan batu dan baki-nya merupakan jalan tanah merah sahaja. Setiap batang jalan yang terdapat di mukim ini menghubungkan setiap kampung dengan jalan besar, iaitu jalan dari Kota Bharu ke Machang. Jalan-jalan kecil yang terdapat di Mukim ini ialah seperti di sebelah:

Jadual 7

Jenis dan Panjang Jalan-Jalan Dalam
Mukim Bagan

Jalan	Jenis	Panjang (KM)
Jalan Bagan Atas	Batu	1.5 km
Jalan Bagan Bawah	Tanah Merah	1.8 km
Jalan Mata Ayer	Batu	1.2 km
Jalan Lapan Kandis	Tanah Merah	1.0 km
Jalan Kubang Tebit	Batu	2.0 km
Jumlah		7.5 km

Sumber: Pejabat Penggawa Pulai Chondong

Dari jadual di atas kita dapati di mukim ini terdapat 7.5 km jalan-jalan kampung dan jenisnya pula terdiri daripada batu dan tanah merah (leterait). Jalan-jalan yang jenis batu ini biasa di kampung yang agak maju, manakala jalan jenis leterait dibina bagi kampung yang kurang maju. Hakikat ini memang jelas di mana pengkaji dapati kampung-kampung yang mempunyai jalan jenis batu adalah seperti Bagan Atas, Mata Ayer dan Kubang Tebit. Secara relatif memang kampung-kampung ini

lebih maju dan lebih padat penduduknya berbanding dengan kampung Lapan Kandis dan Kampung Bagan Bawah.

Memandangkan kesan jalan-jalan kecil di mukim ini bukan jalan tar tetapi hanya jalan batu dan tanah merah, maka pada musim hujan atau musim tengkujuh jalan-jalan ini menjadi becak. Ini telah menimbulkan masalah kepada penduduk di mukim ini.

Masalah di atas disedari oleh pihak Pejabat Jajahan Machang tetapi disebabkan pihak kerajaan negeri pada masa kini menghadapi kesulitan kewangan, maka segala masalah tersebut terpaksa didiamkan sahaja. Tidak dapat dinafikan bahawa pihak kerajaan negeri telah memperuntukkan sejumlah wang yang banyak untuk pembinaan jalan-jalan tar bagi penduduk luar bandar seperti mengadakan satu program khas bagi menurapkan jalan-jalan luar bandar dengan tar di bawah Projek Kemajuan Kampung (PKK). Walaupun begitu untuk mengadakan jalan-jalan tar bagi semua mukim di luar bandar sekaligus adalah di luar kemampuan kerajaan, kerana perbelanjaan bagi mengetar jalan adalah begitu tinggi sekali iaitu \$50,000 bagi satu kilometer.³

³ Kelantan Terus Membangun - Penerbitan Kerajaan Negeri Kelantan No. 2/1981, dicetak oleh Dian, Dsn. Bhd., K.B., M.S. 3.

4.3.2 Bekalan Elektrik

Pada keseluruhannya kelima-lima kampung di Mukim Bagan ini telah pun dibekalkan dengan kemudahan bekalan elektrik luar bandar. Bekalan elektrik bagi mukim ini merupakan bekalan elektrik 24 jam. Ini kerana semua bekalan elektrik yang disediakan bagi penduduk dalam Jajahan Machang adalah dari jenis bekalan 24 jam.

Jadual 8

Bekalan Letrik Kepada Pengguna Mengikut
Jajahan di Negeri Kelantan
1983

Jajahan	Pengguna		Isirumah	% Pengguna Berbanding dengan jumlah isirumah	
	24 jam	12 jam		24 jam	12 jam
Machang	7,612	-	11,866	64.1	-
Pasir Puteh	12,100	-	17,349	69.7	-
Tanah Merah	4,522	4,511	18,793	24.1	48.1
Kuala Krai	4,231	-	16,756	25.3	-
Ulu Kelantan	1,016	2,039	4,516	22.5	67.0
Bachok	10,343	-	15,740	65.7	-
Tumpat	14,124	-	17,420	81.1	-
Kota Bharu	53,169	-	54,687	96.2	-
Pasir Mas	14,367	-	25,062	57.3	-
Jumlah	121,484	6,550	182,191	66.7	

Sumber: Pejabat Tanah Dan Jajahan Machang

Jadual 8 di sebelah menunjukkan bahawa pada tahun 1983 sejumlah 7,612 buah rumah yang berada di dalam jajahan Machang sudah pun dapat menikmati kemudahan bekalan api letrik. Manakala dari segi peratusan isirumah yang telah mendapat bekalan api letrik berbanding isirumah yang belum mendapat kemudahan bekalan letrik dalam jajahan Machang adalah telah mencapai angka 64.1%. Ini merupakan satu pencapaian yang agak baik kerana ini bermakna di dalam jajahan Machang lebih separuh daripada keseluruhan isirumah telah pun ada bekalan letrik. Dari segi susunan kedudukan atau tahap kemajuan dalam bidang pembekalan api letrik bagi seluruh negeri Kelantan kita dapati jajahan ini menduduki tempat kelima selepas Kota Bharu, Tumpat, Bachok dan Pasir Mas. Dari jadual di sebelah juga didapati semua isirumah dalam jajahan ini mendapat bekalan api letrik jenis 24 jam. Ini berbeza dengan pembekalan letrik bagi jajahan Tanah Merah dan Ulu Kelantan di mana didapati bukan sahaja bilangan isirumah yang mendapat bekalan letrik adalah kurang daripada 30%, bahkan ada penduduk di dalam jajahan tersebut yang hanya mendapat bekalan letrik yang kurang daripada 24 jam. Kesimpulan yang dapat kita ambil di sini ialah secara relatif taraf kemajuan Machang adalah agak baik berbanding dengan pencapaian jajahan tersebut.

Proses pembekalan letrik ke rumah-rumah di dalam Mukim Bagan ini telah dilakukan oleh Pihak Lembaga Letrik Negara pada tahun 1982 lagi. Pada tahun tersebut kampung-kampung yang dibekalkan dengan api letrik ialah kampung Bagan Atas, Kampung Bagan Bawah dan Kampung Mata Ayer sahaja. Manakala Kampung Lapan Kandis dan Kampung Kubang Tebit mulai dapat menikmati bekalan letrik ialah pada tahun 1985. Ketidak selarasan dalam soal pembekalan api letrik di mukim ini adalah disebabkan oleh faktor perancangan dan kedudukan kampung tersebut dengan jalanraya atau talian letrik utama. Maksudnya pihak kerajaan telah memasukkan kampung-kampung yang dicadangkan untuk dibekalkan letrik ini ke dalam fasa-fasa yang tertentu. Dalam kes ini Kampung Bagan Atas, Bagan Bawah serta Kampung Mata Ayer telah dimasukkan ke dalam fasa 1 sedangkan Kampung Lapan Kandis dan Kampung Kubang Tebit ini termasuk di dalam fasa II. Di samping itu kedudukan Kampung, dengan jarak jalanraya juga diambil kira oleh pihak kerajaan dalam menentukan kedudukan fasa-fasa tersebut.

Satu lagi faktor sampingan yang juga boleh mempengaruhi cepat atau lambatnya sesuatu projek pembangunan itu dijalankan oleh pihak kerajaan ialah sikap JKKK dan fahaman politik penduduk kampung. Bagi kampung yang mempunyai ahli-ahli JKKK yang cergas dan tahu merebut peluang-peluang pembangunan yang ada sudah pastilah kampung itu akan lebih ke depan dalam soal-soal pembangunan baik pembangunan sosial

mahupun pembangunan ekonomi. Hakikat ini wujud di Mukim Bagan ini sendiri, di mana di kampung Bagan Atas umpamanya terdapat beberapa ahli JKKK yang 'light' dalam soal-soal projek pembangunan. Ini disokong pula oleh lain-lain faktor seperti ramai penduduk kampung tersebut yang menyokong UMNO. Maka tidak hairanlah jika kampung Bagan Atas lebih banyak terdapat projek pembangunan berbanding dengan kampung-kampung yang lain dalam Mukim Bagan.

Walaupun pada dasarnya pihak kerajaan telah membekalkan letrik di seluruh Mukim Bagan ini tetapi masih kedapatan lagi segelintir penduduk yang masih lagi menggunakan 'pelita ayam' atau 'gasolin' bagi menerangi rumah-rumah mereka. Pengkaji dapati ada beberapa faktor yang menyebabkan ada rumah-rumah di mukim ini tidak dapat bekalan eletrik. Pertama, kerana kedudukan rumah mereka yang jauh daripada talian letrik, jadi pihak LLN mendapati sukar untuk membekalkan ke rumah-rumah yang terlibat. Faktor kedua, kerana pembekal letrik ke rumah-rumah mereka terpaksa melalui tanah atau pokok buah-buahan orang lain tetapi tuan tanah tidak membenarkan pihak LLN untuk memasang tiang-tiang letrik. Dalam kes sebegini 7 buah rumah di kampung Bagan Bawah tidak menikmati bekalan letrik kerajaan sampai masa kajian ini selesai. Manakala faktor ketiga, kerana mereka tidak mampu untuk membiayai bayaran pendawaian dan 'deposit' bagi membolehkan pihak LLN membekalkan letrik ke rumah-rumah mereka.

Jadual 9

Bekalan Letrik Di Kalangan

Responden

Bekalan Letrik	Bil. Rumah	Peratus (%)
Ada Bekalan	42	84
Tiada Bekalan	8	16
Jumlah	50	100

Dari Jadual 9 tersebut dapatlah dibuat kesimpulan bahawa walaupun masih kedapatan responden di dalam mukim ini yang belum menikmati bekalan letrik yang dibekalkan oleh kerajaan, akan tetapi jumlahnya kurang daripada 20%. Manakala jumlah peratusan penduduk yang telah dapat letrik adalah lebih daripada 80%. Ini merupakan satu tahap pencapaian yang tinggi juga kerana walaupun mukim ini terletak 15 km daripada bandar Machang.

4.3.3 Bekalan Air Paip

Walaupun Mukim Bagan ini terletak di kawasan luar bandar dan 15 km daripada bandar Machang tetapi penduduk di sini dapat bekalan air paip awam. Bekalan air paip yang ada di mukim ini sebenarnya

telah dibekalkan oleh Pejabat Tanah Machang dengan kerjasama Jabatan Parit dan Taliair (JPT) semenjak tahun 1982 lagi. Projek ini merupakan salah satu projek kecil yang diuruskan oleh Pejabat Tanah Machang dalam rangka untuk membekalkan air bersih kepada penduduk di luar bandar. Pada tahun tersebut, Bahagian Pembangunan Pejabat Jajahan Machang telah mendapat peruntukan sejumlah \$81,000.00⁴ daripada Pejabat Kemajuan Negeri (PKN) bagi menjalankan projek Bekalan air bersih di dalam beberapa daerah penggawa di dalam jajahan Machang. Daerah-daerah yang terlibat dengan projek Bekalan Air Luar Bandar (BELB) ini ialah daerah Ulu Sat, Pangkal Meleret, Panyit, Pulai Chondong dan daerah Labok. (sila lihat jadual 10)

Dalam melaksanakan projek BELB kepada penduduk luar bandar ini, pihak Pejabat Jajahan Machang hanyalah bertindak sebagai pembekal peralatan untuk projek tersebut seperti pam-pam air, tangki, serta lain-lain peralatan. Manakala kerja seterusnya seperti menggali parit, memasang paip dan sebagainya dijalankan secara gotong-royong oleh penduduk mukim ini dengan kerjasama atau nasihat daripada Pejabat Kesihatan Machang.

⁴ Data-data daripada buku Laporan Tahunan 1983, Pejabat Tanah dan Jajahan Machang, Kelantan, M.S. 76.

Jadual 10

Bekalan Air Paip Kepada Pengguna Mengikut

Daerah Di Dalam Jajahan Machang 1982

Bil.	Daerah	Kampung	Bil. Projek	Bil. Rumah	Perbelanjaan
1.	Ulu Sat	Kg. Kok Kiak Kg. Air Belaga Kg. Pgkl. Durian Kg. Bukit Sawa	3 projek	109 buah	\$16,257.62
2.	Pangkal Meleret	Kg. Kuala Wal dan Banggol Kelaweh	1 projek	30 buah	\$ 8,175.24
3. @	Panyit	Kg. Burok Banggol Masira, Kulim, Bunut Lalok dan Pangkal Genor	5 projek	150 buah	\$19,942.70
4. @	Pulai Chondong	(Mukim Bagan)	4 projek	85 buah	\$18,858.00
5.	Labok	Kg. Cherang Pangkal Jentas, Banggol Sering	4 projek	80 buah	\$15,646.16
Jumlah			17 projek	454 buah	\$79,149 .72

Sumber: Buku Laporan Tahunan Pejabat Tanah Dan Jajahan Machang Tahun 1983, M.S. 77.

@ Peruntukan bergantung kepada bilangan projek (bukan kepada bilangan rumah).

Jadual 11

Bekalan Air Paip Di Kalangan Responden

Bekalan Air Paip	Bilangan Rumah	Peratus (%)
Ada bekalan air paip	33	66
Tiada bekalan air paip	17	34
Jumlah	50	100

Dari jadual 11 didapati 66% daripada keseluruhan responden yang dikaji telah menggunakan kemudahan bekalan air paip yang dibekalkan oleh pihak kerajaan manakala selebihnya masih lagi bergantung kepada 'telaga' dan sungai sebagai sumber utama bagi mendapatkan bekalan air, sama ada untuk air minuman, mandi, membasuh dan sebagainya.

4.3.4 Sekolah

Di dalam Mukim Bagan ini terdapat sebuah sekolah rendah, iaitu Sekolah Kebangsaan Mata Ayer. Sekolah ini telah dibina oleh orang-orang China di sini sejak tahun 1954 lagi. Sebelum tahun tersebut kebanyakan penduduk di mukim ini belajar di Sekolah Kebangsaan Kampung Bandar yang terletak 3 km dari Mukim Bagan. Pada tahun 1953 terjadi satu perkelahian di antara seorang pelajar China dengan seorang murid Melayu di sekolah tersebut, akibat pelajar China yang berasal dari

Kampung Mata Ayer telah mati tiga hari selepas itu. Kesan daripada perkelahian tersebut telah menyebabkan ramai murid-murid China enggan meneruskan persekolahan mereka di sekolah Kampung Bandar lagi. Sehubungan dengan ini penduduk dalam Mukim Bagan ini telah mendesak pihak Inggeris supaya membina satu lagi Sekolah di Mata Ayer tetapi gagal. Justru itu penduduk di Kampung Mata Ayer terutamanya orang China telah bergotong-royong bagi membina Sekolah Melayu Mata Ayer. Akhirnya pada tahun 1959 barulah pihak kerajaan telah mengambil alih untuk membina bangunan sekolah yang baru iaitu Sekolah Kebangsaan Mata Ayer yang kekal hingga kini.⁵

Pada masa kajian dijalankan bilangan murid-murid yang belajar di sini berjumlah 253 orang, di mana 40 orang darinya adalah murid-murid China. Tenaga pengajar di sekolah ini ialah seramai 17 orang, manakala bilangan bilik darjah yang ada pada masa ini berjumlah 10 buah darjah dengan kadar 44 orang murid satu darjah. Ia dilengkapi dengan pejabat guru, padang permainan dan perpustakaan kecil. Sekolah Kebangsaan Mata Ayer ini hanya merupakan sekolah rendah sahaja, iaitu hanya mampu memberi pelajaran kepada penduduk sekitar setakat darjah enam sahaja. Manakala bagi murid-murid yang telah tamat darjah enam terpaksa pula

⁵ Hanapi Dollah - Komuniti China Di Tebing Sungai Kelantan "Satu Kajian Kes Cara Hidup Kelompok Yang Bersilimilasi Dengan Orang Melayu" Tesis Sarjana, Jabatan Pengajian Melayu, K.L., 1978, M.S. 44.

menyambung pelajaran mereka di sekolah yang lain. Seperti di Sekolah Menengah Sultan Abdul Samad Pulau Chondong, Sekolah Menengah Pangkal Kalong, Sekolah Menengah Hamzah dan lain-lain lagi.

4.3.5 Klinik

Di dalam Mukim Bagan ini, cuma terdapat terdapat sebuah klinik yang disediakan oleh pihak kerajaan. Pembinaan klinik di Mukim Bagan ini bukan sahaja untuk memberi perkhidmatan kesihatan kepada penduduk yang ada di dalam mukim ini sahaja tetapi juga bagi keperluan penduduk mukim-mukim atau kampung-kampung yang berhampiran dengan mukim ini. Walaupun dari segi peralatan dan kakitangannya tidak begitu baik dan lengkap, namun ianya dapat memberikan khidmatnya kepada penduduk-penduduk di kawasan ini.

Kakitangan yang bertugas dan mengendalikan klinik ini adalah terdiri dari seorang pembantu Hospital (Hospital Attendant) dan seorang bidan. Tidak ada doktor yang ditugaskan untuk merawat pesakit di sini. Jenis-jenis rawatan yang biasanya diberikan oleh kakitangan klinik ini, ialah penyakit-penyakit yang tidak begitu merbahaya. Misalnya sakit-demam, luka-luka yang kecil, untuk memeriksa kandungan seseorang wanita yang mengandung dan juga untuk memeriksa kanak-kanak.

Bagi penyakit yang tidak dapat dirawat di klinik ini, ia akan dirujuk ke hospital Daerah Machang. Biasanya kes-kes tersebut melibatkan pembedahan atau penyakit-penyakit yang teruk seperti tibi, ceret birit dan lain-lain. Sungguhpun banyak kekurangan yang terdapat di klinik ini, namun ianya merupakan satu kemudahan yang paling dekat bagi penduduk di sekitar mukim ini untuk mendapat rawatan perubahan.

4.3.6 Masjid

Di Mukim Bagan ini terdapat sebuah masjid yang telah dibina oleh pihak kerajaan. Masjid ini dibina semasa pemerintahan PAS lagi, iaitu pada tahun 1973.⁶ Tetapi telah beberapa kali diubahsuai serta dibuat tambahan oleh Pihak Pejabat Jajahan Machang. Masjid ini terletak di dalam Kampung Mata Ayer. Masjid ini telah dijadikan tempat untuk seluruh penduduk di dalam mukim ini untuk bersenbahyang jumaat. Manakala bagi kemudahan penduduk kampung untuk menunaikan senbahyang terawih serta senbahyang berjamaah. Pihak kerajaan telah menyediakan madrasah-madrasah bagi setiap kampung di dalam mukim Bagan ini. Apa yang menjadi sungutan bagi penduduk di dalam mukim ini ialah masjid yang ada tidak mampu untuk menampung jumlah orang yang ramai terutamanya pada hari Jumaat. Ini adalah kerana masjid ini adalah kecil berbanding dengan bilangan jamaah yang terdapat di dalam Mukim Bagan.

⁶ Temubual dengan Imam Masjid Kampung Mata Ayer, Haji Ishak bin Senik.

Maka ramai daripada penduduk daripada mukim ini telah menunaikan fardhu jumaat di masjid lain.

University of Malaya

KESAN-KESAN PEMBANGUNAN TERHADAP SOSIO-EKONOMI
PENDUDUK DI MUKIM BAGAN

5.1 PENGENALAN

Matlamat utama rancangan pembangunan yang dijalankan oleh pihak kerajaan adalah untuk meninggikan taraf sosio-ekonomi penduduk di negara ini, khususnya penduduk luar bandar yang masih lagi miskin. Dalam bab ini akan dibincangkan tentang kesan-kesan pembangunan kerajaan terhadap sosio-ekonomi penduduk Mukim Bagan.

5.2 ASPEK EKONOMI

Pembangunan sosio-ekonomi yang disediakan oleh pihak kerajaan telah membawa perubahan pekerjaan dan pendapatan penduduk di sini, tetapi perubahan tersebut tidaklah ketara.

5.2.1 Pekerjaan

Sebelum adanya jalanraya dan lain-lain kemudahan infrastruktur, penduduk mukim ini terutamanya golongan tua adalah bekerja sebagai petani. Dengan adanya kemudahan-kemudahan tersebut telah sedikit sebanyak menampakkan perubahan jenis kerja. Mereka yang tidak memiliki kebun getah akan mengalih kepada kerja-kerja bukan pertanian seperti bekerja sebagai buruh binaan di bandar Kota Bharu dan Machang.

Perubahan kerja ini disebabkan adanya pembangunan infrastruktur yang disediakan oleh pihak kerajaan kepada penduduk di mukim ini dan kawasan ini dengan bandar Kota Bharu dan bandar-bandar lain di Kelantan telah memudahkan penduduk di sini untuk berulang-alik dari tempat kerja ke rumah mereka. Mereka yang tidak mempunyai kenderaan sendiri dapat menggunakan kemudahan pengangkutan yang disediakan oleh Syarikat Kenderaan Melayu Kelantan Berhad (SKMK).

Namun demikian tidak nampak perubahan yang ketara dari pembangunan infrastruktur ini kepada penduduk mukim ini disegi pekerjaan kerana ramai daripadanya menganggap kerja-kerja pertanian seperti pekebun kecil, adalah darah daging mereka. Faktor umur yang lanjut di kalangan responden juga boleh menghalang keinginan mereka untuk menukar jenis pekerjaan. (sila rujuk bab 3 berkenaan dengan umur dan pekerjaan responden).

Akan tetapi perubahan jenis pekerjaan ini begitu ketara di kalangan anak-anak responden di Mukim Bagan. Dari kajian, didapati hampir 90% di kalangan anak-anak responden yang melibatkan diri dengan sektor bukan pertanian. Ini merupakan kesan adanya pembangunan dari segi kemudahan pelajaran formal (sekolah).

Kemudahan persekolahan yang disediakan oleh kerajaan seperti bantuan buku teks, biasiswa dan sebagainya telah menyebabkan ramai kalangan generasi muda di mukim ini telah berjaya dalam pelajaran. Jadi, pelajaran formal yang mereka terima telah membolehkan anak-anak penduduk di sini mendapat jawatan atau pekerjaan yang baik. Mereka tidak berminat lagi bekerja sebagai petani tetapi telah memilih 'makan gaji' sebagai profesyen mereka. Pekerjaan yang diceburi oleh anak-anak muda di mukim ini ialah dalam bidang perkhidmatan seperti pegawai tadbir, guru, askar, polis dan sebagainya. Sila lihat jadual 12.

Jadual 12

Pekerjaan Di Kalangan Anak-Anak
Responden

Pekerjaan	Bil. (orang)	Peratus (%)
Pegawai Tadbir	3	4
Guru	12	17
Askar/Polis	16	21
Kerani	8	10
Jururawat	4	6
Buruh Am Kerajaan	6	9
Berniaga	3	4
Kerja Kilang/ Buruh	15	20
Petani/Pekebun Kecil	3	5
Jumlah	70	100

Jadual 12 menunjukkan terlalu kurang anak responden yang bekerja di sektor pertanian. Salah satu sebab anak-anak responden tersebut kurang bekerja di sektor pertanian ialah kerana pencapaian yang baik di dalam pelajaran mereka. Pencapaian yang baik dalam pelajaran ini berkait rapat dengan kemudahan persekolahan yang disediakan oleh pihak kerajaan seperti buku teks, biasiswa dan sebagainya. Langkah kerajaan menyediakan kemudahan pelajaran ini adalah selaras dengan apa yang terkandung dalam Rancangan Malaysia Keempat (RME) di mana pihak kerajaan bermatlamat memberi kemudahan pelajaran asas kepada setiap rakyat sekurang-kurangnya 9 tahun secara percuma.

5.2.2 Pendapatan

Satu lagi kesan pembangunan dalam aspek-aspek ekonomi di Mukim Bagan ialah perubahan dari segi pendapatan. Pembangunan di sektor pertanian yang dilaksanakan oleh pihak RISDA telah membawa perubahan dari segi pendapatan yang diterima oleh pekebun-pekebun kecil getah.

Kemudahan-kemudahan yang disediakan oleh pihak RISDA seperti Skim Penanaman Semula (SEPENTAS) Pusat Pembangunan Pekebun Kecil (PPPK), Pemberian Subsidi serta input-input pertanian telah meningkatkan jumlah pendapatan pekebun-pekebun kecil getah di mukim ini.

Bagi memperlihat fenomena ini, responden yang menjadi pekebun kecil telah dipisahkan dengan responden-responden yang bukan pekebun kecil.

Jadual 13

Pola Pendapatan Responden Yang Menjadi
Pekebun Kecil

Pendapatan	Bil. (orang)	Peratus (%)
0 - 100	0	0
101 - 200	9	45
201 - 300	7	35
301 - 400	3	15
401 - lebih	1	5
Jumlah	20	100

Sumber: Soal selidik

Dari jadual 13, didapati 80% daripada responden yang menjadi pekebun kecil berpendapatan dalam lingkungan \$100 - \$300 sebulan dan tidak seorang pun daripada mereka yang mendapat kurang daripada \$100 sebulan. (sila lihat pendapatan keseluruhan responden dalam bab 3).

5.3 ASPEK SOSIAL

Tidak dapat dinafikan bahawa pembangunan yang disediakan oleh pihak kerajaan telah memberi kesan terhadap aspek-aspek sosial penduduk setempat. Di antaranya ialah dari segi sikap dan nilai penduduk terhadap pelajaran, perubahan moden serta hubungan sosial di kalangan masyarakat.

5.3.1 Sikap Terhadap Pelajaran

Dari data-data yang diperolehi semasa kajian dijalankan di Mukim Bagan ini, satu kesimpulan dapat dibuat bahawa ibu bapa di mukim ini telah mempunyai kesedaran terhadap pentingnya pendidikan formal terhadap anak-anak mereka. Kebanyakan ibu bapa sangat mementingkan pelajaran anak-anak dan mengharapkan di suatu hari nanti anak-anak mereka akan berjaya melanjutkan pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi, terutama sekali ke Universiti atau Maktab. Melalui jadual 14, dapat menilai sikap dan pandangan responden terhadap satu soalan temubual yang berbunyi, "Apakah sebaik-baik peninggalan untuk anak-anak?".

Jadual 14

Jenis Peninggalan Untuk Anak-Anak Di Kalangan
Respondan

Jenis	Bil. (orang)
Pelajaran	50
Pendidikan Ugama	41
Tanah/harta	26
Nama baik	23
Wang	19
Sifat jimat cermat	31

Dari jadual 14 didapati keseluruhan responden telah memberi jawapan bahawa pelajaran merupakan jenis peninggalan atau pusaka yang paling baik untuk anak-anak mereka. Jadi jelaslah responden di sini sangat mementingkan pelajaran anak-anak mereka berbanding dengan lain-lain perkara seperti tanah/harta, wang dan sebagainya.

Tidak syak lagi bahawa pelajaran adalah sangat penting kerana melalui pelajaran mereka dapat mengubah nasib keluarga. Pelajaran merupakan satu saluran mobiliti sosial rakyat untuk memperbaiki kehidupan mereka. Sikap dan pandangan penduduk di sini seakan-akan sama dengan

pendapat yang diberikan oleh Agaton P. Pal dan Robert A. Polson di dalam kajiannya terhadap penduduk luar bandar di Filipina, iaitu;

'Higher education and Higher income of a family head was usually translated into a higher style of living'.¹

Di Mukim Bagan ini seolah-olah terdapat 'persaingan' di antara ibu bapa supaya anak-anak mereka berjaya dalam pelajaran. Ada di kalangan ibu bapa yang sanggup menggadaikan tanah untuk menyediakan kemudahan pelajaran kepada anak-anak mereka. Di kalangan generasi anak-anak di sini juga terdapat keazaman yang kuat untuk memasuki Universiti.

Hasil dari kesedaran dan sikap positif ini, didapati sudah ramai anak-anak responden telah berjaya dalam pelajaran. Ini dapat dilihat dari jadual 15.

¹ Agaton P. Lal dan Robert A. Polson, Rural People's responses to Change, Dumaguete Trade Area, Philippines, New Day Publishers, M.S. 257.

Jadual 15

Tingkat Pelajaran Anak-anak Responden

Tingkat Pelajaran	Bil. (orang)
Universiti	4
Maktab	2
ITM	3
Tingkatan 6B-6A	12
Tingkatan 4 - 5	21
Tingkatan 1 - 3	27
Darjah 1 - 6	48
Tadika	26
Jumlah	143

5.3.2 Sambutan Terhadap Perubatan Moden

Orang Melayu di luar bandar terkenal dengan ilmu perubatan tradisional. Ilmu ini merupakan satu warisan yang berharga dan satu kebanggaan kepada orang Melayu. Tetapi perkhidmatan perubatan moden yang disediakan oleh pihak kerajaan di hospital atau klinik telah mengurangkan kepopulariti perubatan tradisional.

Penerimaan penduduk Mukim Bagan terhadap perubatan moden kini agak meluas. Penduduk di sini secara beransur-ansur telah menerima rawatan daripada doktor yang disediakan oleh pihak kerajaan. Di antara penyakit yang sering dibawa untuk mendapat rawatan di hospital atau klinik-klinik kerajaan di sini ialah penyakit yang kurang teruk seperti batuk, sakit kepala, demam, luka-luka dan juga perkhidmatan kesihatan untuk ibu-ibu yang mengandung.

Oleh kerana Klinik Desa di Mukim Bagan ini kurang lengkap dari segi peralatan dan kekurangan jumlah kakitangan maka banyak jenis penyakit tidak dapat dirawat di sini. Oleh itu pesakit-pesakit kerap kali dihantar ke hospital Daerah Machang yang 15 kilometer dari mukim ini untuk mendapatkan rawatan selanjutnya.

Di samping itu penduduk di Mukim Bagan ini juga didapati menyimpan ubat-ubatan yang dibekalkan oleh hospital atau dibeli di kedai-kedai ubat bagi tujuan kecemasan. Di antara ubat-ubat yang sering disimpan oleh penduduk di sini, khususnya responden yang dikaji ialah ubat sakit perut, luka, pening kepala dan lain-lain lagi.

Penduduk kampung yang sering menerima rawatan daripada klinik atau hospital kerajaan di sini ialah ibu-ibu yang mengandung. Namun demikian tidak semua ibu-ibu dari mukim ini yang bersalin di hospital atau klinik. Ini disebabkan bidan-bidan kerajaan akan sedia datang ke

rumah penduduk Mukim Bagan ini bila mereka diberitahu tentang adanya ibu-ibu yang hendak bersalin. Selain dapat perkhidmatan daripada bidan-bidan kerajaan terdapat juga perkhidmatan daripada bidan kampung yang masih diperlukan terutama pada waktu-waktu kecemasan atau sementara kedatangan bidan-bidan kerajaan.

Pada tahun 1984 yang lalu terdapat 81% daripada 66 orang ibu yang telah melahirkan anak mereka di hospital atau klinik dengan menggunakan khidmat bidan kerajaan. Hanya 12 orang ibu saja yang melahirkan anak mereka dengan menggunakan khidmat bidan kampung. Ini dapat dilihat daripada jadual 16.

Jadual 16

Tempat Ibu Melahirkan Anak Bagi Tahun

1984

Tempat Bulan				Jumlah
	Hospital	Bidan Kerajaan	Bidan Kampung	
JAN	1	4	1	6
FEB	3	1	2	7
Mac	1	5	1	7
APRIL	2	3	1	6
MEI	1	2	2	5
JUN	1	6	-	7
JULY	2	2	-	4
OGOS	-	6	2	8
SEPT.	1	4	1	6
OKT.	4	6	-	10
NOV.	2	3	1	5
DIS	1	3	1	4
JUMLAH	19	45	12	66

Sumber: Laporan Klinik Desa,
Mukim Bagan, Tahun 1985, M.S. 11.

Dari jadual 16 didapati peratusan penduduk mukim ini yang menggunakan khidmat bidan kerajaan adalah lebih tinggi berbanding dengan bilangan ibu yang menggunakan khidmat bidan kampung.

5.3.3 Hubungan Kekeluargaan dan Kejiranan

Pembangunan yang dijalankan oleh kerajaan sedikit sebanyak telah membawa nilai-nilai baru dan moden dari bandar ke mukim ini. Fenomena ini dapat dilihat disegi hubungan kekeluargaan dan kejiranan. Disegi hubungan kekeluargaan didapati ikatan kekeluargaan semakin longgar akibat dari nilai-nilai dari luar ini. Sebagai contohnya bentuk keluarga besar yang dahulunya merupakan ciri-ciri kekeluargaan yang ada di sini telah berubah. Anak-anak yang sudah berkahwin tidak lagi tinggal bersama ibu bapa mereka tetapi mewujudkan tempat tinggal yang baru sama ada di mukim ini atau di tempat lain. Walau bagaimanapun mereka sering juga berkunjung ke rumah ibu bapa mereka terutama pada hujung minggu atau pada hari-hari perayaan. Perpindahan ke rumah baru ini adalah disebabkan oleh kedudukan ekonomi dan pekerjaan yang lebih terjamin.

Bagi anak-anak yang belum kahwin tetapi telah bekerja masih lagi tinggal bersama keluarga. Mereka turut memberi sumbangan untuk menampung ekonomi keluarga. Namun, hubungan kekeluargaan di antara anak yang bekerja dengan ibu bapa agak renggang. Ini disebabkan anak-anak yang bekerja banyak menghabiskan masa di luar rumah selepas waktu bekerja.

Disegi hubungan kejiranan pula, kadang-kadang wujud juga konflik sosial di antara satu keluarga dengan keluarga yang lain terutamanya disebabkan oleh faktor fahaman politik yang berbeza. Konflik ini boleh merenggangkan hubungan kejiranan di antara penyokong-penyokong parti politik tertentu. Misalnya di Mukim Bagan ini terdapat dua buah parti politik yang berpengaruh iaitu Parti Islam Se Malaya (PAS)² dan Pertubuhan Kebangsaan Melayu Bersatu (UMNO)³. Konflik politik di antara penyokong UMNO dan PAS ini secara perlahan-lahan telah memisahkan penduduk mukim ini kepada dua puak yang utama. Bagi penyokong UMNO bermati-matian akan memuji segala tindakan yang dilakukan oleh pihak kerajaan manakala satu pihak lagi, iaitu penyokong PAS pula lebih suka mengutuk. Setiap langkah atau pembangunan yang dijalankan oleh pihak kerajaan. Hal sebegini adalah ketara di kalangan penduduk kampung yang tidak tahu secara mendalam mengenai politik terutama sekali golongan tua.

Walau bagaimanapun tidaklah bermakna pembangunan yang disediakan oleh pihak kerajaan telah menghapuskan terus sifat-sifat murni penduduk luar bandar. Buktinya masih terdapat lagi aktiviti-aktiviti gotong-royong, turut membantu dalam hal kenduri kesyukuran atau perkahwinan, menziarahi orang sakit masih lagi wujud di Mukim Bagan ini.

² Ketua ranting PAS di mukim ini ialah En. Mat Zin Yaacob. Dari keseluruhan responden yang dikaji terdapat 42% (21 orang) daripadanya adalah penyokong PAS.

³ Cawangan UMNO di mukim ini telah ditubuhkan pada tahun 1969. Ketua Cawangan UMNO Mukim Bagan ialah En. Hamzah Yusuf. Dari keseluruhan responden yang dikaji terdapat lebih daripada 50% adalah penyokong UMNO.

BAB VI

KESIMPULAN

6.1 PENGENALAN

Dalam bab ini pengkaji akan membuat rumusan ringkas mengenai usaha pembangunan yang terdapat di Mukim Bagan dan kesan-kesannya. Akhir sekali pengkaji akan mengemukakan beberapa cadangan sebagai langkah untuk mengatasi masalah kemiskinan di kawasan ini.

6.2 RUMUSAN TENTANG PEMBANGUNAN

Pembangunan luar bandar merupakan salah satu daripada strategi Kerajaan untuk mengatasi kemiskinan, pengangguran serta ketidak-samaan sosial yang berleluasa di kalangan penduduk luar bandar di negara ini. Masalah tersebut begitu ketara sekali di kalangan orang Melayu yang tinggal di luar bandar.

Dalam rangka untuk meninggikan taraf sosio-ekonomi penduduk luar bandar ini, pihak Kerajaan telah mengadakan berbagai-bagai rancangan pembangunan yang meliputi pembangunan ekonomi dan sosial. Tujuan pembangunan ekonomi ialah untuk mempertingkatkan pendapatan penduduk melalui usaha-usaha meninggikan daya keluaran pertanian dan pendapatan di kalangan penduduk di luar bandar. Manakala pembangunan sosial pula bertujuan untuk meningkatkan kesejahteraan sosial penduduk di mukim ini.

Tidak dapat dinafikan bahawa pembangunan juga terdapat di Mukim Bagan, iaitu pembangunan ekonomi dan sosial. Namun begitu pembangunan ekonomi yang ada cuma dilaksanakan oleh pihak RISDA. Di antara program-program pembangunan yang disalurkan oleh RISDA kepada penduduk di mukim ini ialah Skim Penggalak Tanaman Semula, Pusat Pembangunan Pekebun Kecil (PPPK) serta bantuan input-input pertanian seperti baja dan racun rumput. Pembangunan sosial yang terdapat di mukim ini ialah kemudahan jalanraya, bekalan air paip awam, bekalan elektrik dan klinik desa.

6.3 KESAN-KESAN PEMBANGUNAN

Kesan-kesan pembangunan di mukim ini boleh dilihat dalam dua aspek iaitu dalam hal ekonomi dan sosial. Pembangunan yang dilakukan bagi penduduk di sini hanya tertumpu kepada aspek sosial sahaja tetapi tidak banyak dalam aspek ekonomi. Ini disebabkan pembangunan ekonomi hanya dijalankan oleh pihak RISDA yang mana kesannya cuma tertumpu kepada segolongan pekebun kecil getah sahaja.

Pembangunan ekonomi yang dijalankan oleh pihak RISDA telah berjaya menghasilkan peningkatan pendapatan pekebun-pekebun kecil getah tetapi penduduk yang lain tidak banyak berubah. Ini sekaligus telah membawa perbezaan pendapatan di antara pekebun kecil getah dengan penduduk yang bukan pekebun kecil.

Secara umum, pembangunan yang dijalankan oleh pihak kerajaan sama ada pembangunan ekonomi atau sosial telah membawa perubahan sikap dan nilai masyarakat di Mukim Bagan. Perubahan sikap ini dapat dilihat dari dua aspek penting. Pertama, sikap terhadap pelajaran dan kedua, sikap terhadap perubatan moden. Perubahan sikap terhadap pelajaran anak-anak telah wujud. Ini terbukti, ramai ibu bapa yang dikaji telah menyedari tentang pentingnya anak-anak mereka diberi pelajaran. Ini secara langsung telah berjaya memberi dorongan yang kuat kepada anak-anak mereka untuk belajar dengan lebih tekun lagi. (sila lihat pencapaian anak-anak responden - bab 5).

Perubahan sikap terhadap perubatan moden di kalangan penduduk di mukim ini dapat dilihat dengan jelas melalui sambutan mereka terhadap klinik desa yang disediakan oleh pihak Kerajaan. Namun demikian tidaklah bermakna mereka terus meninggalkan perubatan tradisional yang sekian lama digunakan.

Walaupun pembangunan yang dijalankan oleh pihak Kerajaan kurang membawa perubahan besar terhadap taraf hidup golongan ibu bapa di sini, tetapi kesan kepada anak-anak responden atau generasi muda adalah jelas. Perubahan ini dapat dilihat ialah dari segi pencapaian mereka di dalam pelajaran. Di antara faktor-faktor yang membawa perubahan ini ialah disebabkan adanya kemudahan pendidikan formal yang

disediakan oleh pihak Kerajaan iaitu sekolah. Jadi, pembinaan sekolah oleh pihak Kerajaan telah membawa suatu perubahan yang positif kepada generasi muda di Mukim Bagan. Mereka mulai sedar tentang pentingnya pendidikan atau kelulusan untuk menaikkan taraf hidup mereka dan keluarga mereka.

Dengan adanya pendidikan formal ini secara tidak langsung telah membawa kepada perubahan sikap dan nilai generasi muda di mukim ini. Mereka tidak lagi berminat dengan kerja-kerja pertanian, tetapi lebih suka bekerja sebagai 'makan gaji'. Dari kajian yang dijalankan juga didapati ramai di kalangan generasi muda di sini yang telah mendapat pekerjaan yang baik sama ada di sektor awam ataupun sektor swasta. (lihat bab 5)

6.4 CADANGAN-CADANGAN

Kajian yang dilakukan oleh pengkaji terhadap pembangunan di Mukim Bagan, dapat dibuat kesimpulan bahawa pembangunan yang ada sekarang tertumpu kepada pembangunan fizikal sahaja dan kurangnya pembangunan ekonomi dari pihak pemerintah di mukim ini. Ini merupakan salah satu sebab yang telah membawa kepada rendahnya taraf hidup penduduk di mukim ini. (sila rujuk bab 3) Memang tidak dapat dinafikan bahawa pembangunan fizikal yang ada seperti sekolah, klinik desa, jalanraya dan lain-lain itu mempunyai faedah kepada penduduk tetapi

pembangunan tersebut tidak membawa banyak kesan terhadap pendapatan penduduk di mukim ini. Pembangunan sosial (fizikal) ini akan lebih bermakna jika ianya diikuti oleh pembangunan yang bersifat ekonomi.

Dalam usaha untuk meningkatkan taraf hidup penduduk di mukim ini dan memperseimbangkan di antara pembangunan ekonomi dan sosial di kawasan kajian, di sini ada beberapa cadangan yang disyorkan oleh pengkaji. Di antaranya:-

6.4.1 Projek Pengairan

Mengikut laporan Penggawa Daerah Pulai Chondong, di mukim ini terdapat lebih kurang 86 ekar tanah yang terbiar. Jadi salah satu alternatif yang paling baik yang patut dijalankan oleh pihak Kerajaan ialah dengan mengadakan projek pengairan di sini. Jadi, bila adanya projek pengairan, ramai penduduk yang memiliki tanah yang dulunya tidak dapat diusahakan kerana tidak sampai air untuk tanam padi atau untuk menanam sayur-sayuran dapat diusahakan. Ini secara langsung akan meningkatkan lagi taraf hidup penduduk-penduduk di sini.

6.4.2 Kredit Ternakan

Satu lagi cara yang patut dijalankan oleh pihak Kerajaan bagi meningkatkan penduduk di kawasan ini ialah melalui pemberian kredit

ternakan kepada penduduk di mukim ini. Di antara kredit ternakan yang boleh dijalankan ialah termasuklah kredit lembu daging, lembu daging, kambing dan lain-lain yang dikira sesuai. Kredit ternakan ini sesuai dilancarkan di mukim ini memandangkan banyak tanah lapang dan padang ragut di sini. Dengan cara ini pendapatan penduduk akan bertambah.

6.4.3 Tanah Rancangan

Alternatif terakhir bagi meningkatkan pendapatan penduduk di mukim ini ialah dengan cara mengambil lebih ramai lagi penduduk yang miskin dan tidak bertanah menyertai rancangan-rancangan kemajuan tanah yang sememangnya banyak terdapat di Kelantan. Mereka juga harus dibantu dengan sumber kewangan dan teknik, peluang-peluang mendapatkan latihan-latihan sama ada latihan berkaitan dengan pertanian atau perniagaan.

Dengan ini pengkaji berharap dengan cadangan-cadangan yang disampaikan di atas akan dapat perhatian dari pihak yang berkaitan dengan perancangan dan perlaksanaan pembangunan di peringkat daerah dalam membentuk strategi-strategi pembangunan. Tanpa strategi yang berkesan dan tepat akan mengakibatkan segala pembangunan yang ada, akan hanya tinggal 'lambang-lambang' sahaja.

BIBLIOGRAFI

A. Buku dan Artikels

1. Agaton P. Lal dan Robert A. Polson, Rural People's responses to Change, Dumaquete Trade Area, Philippines, New Day, Publishers 1967.
2. Frank A. G, Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology, dalam Dependence and Underdependence, Anchor Bock, New York, 1972.
3., Capitalism and Underdevelopment in Latin America, Penguin Press, Great Britain, 1975.
4. Mahmud Yunus, Tafsir Al-Quran Karim, P.T Hidakarya Agung Jakarta, Cetakan Kedua Puluh Tiga, 1983.
5. Ness Gayl. D, 'Economic Development and the Goal of Geverment in Malaya, dalam Gungwu W. (ed.) Malaysia: A Survey, London, Praeger, 1964.
6., Buceaucracy and Rural Development in Malaysia, Barkeley, University of California Press, 1967.
7. Roxborough Ian, Teori-teori Kemunduran, Terjemahan Ghazali Mahyudin, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1983.
8. Seers D., The Meaning of Development dalam Agriculture Development Council, Inc. New York, 1970
9. Shamsul Amri Baharudin, RMK - Tujuan dan Perlaksanaannya, Satu Penilaian Teoritis, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1979.
10. S. Husin Ali, Masyarakat dan Pimpinan Kampung Malaysia, Fajar Bakti, Kuala Lumpur, 1977.
11., Kemiskinan dan Kelaparan Tanah di Kelantan, Karang Kraf Sdn. Bhd. P.J., 1978.
12., Apa Erti Pembangunan, Dewan Bahasa dan Pustaka. Kuala Lumpur, 1979.

B. Tesis dan Disertasi

1. Che Alias Che Musa, Pembangunan In Situ Melalui Projek RISDA, Satu Kajian Kes di Batu Karang, Latihan Ilmiah, Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1979/80.
2. Ghazali Yaacob, Pengkalan Chepa - Pembangunan dan Reaksi Rakyat, Latihan Ilmiah, Jabatan Antropologi, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1983/84.
3. Hanapi Dollah, Komuniti China di Tebing Sungai Kelantan - Satu Kajian Cara Hidup Kelompok Yang Berasimilasi Dengan Tesis Sarjana Sastera, Jabatan Pengajian Melayu, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1978.
4. Hussain Mohamed, Masyarakat dan Politik Kampung Padang Luas, Trengganu, Tesis Sarjana Sastera, Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1974.
5. Rokiah Talib, Rancangan Tanah Sebagai Satu Strategi Pembangunan, Satu Kajian Kes Ke Atas Rancangan-Rancangan Tanah Negeri Kelantan, Tesis Ph. D., Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1978.
6. Suleiman Haji Saa'id, Rancangan Tanah Pemulihan Mangsa-Mangsa Banjir, Negeri Pahang, Satu Kajian Kes Perubahan Beranang, Tesis Sarjana, Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1979.

C. Laporan dan Makalah

1. Laporan Tahunan 1985, Klinik Desa Mukim Bagan, Machang, Kelantan.
2. Laporan Tahunan 1983, Pejabat Tanah dan Jajahan Machang, Kelantan.
3. Laporan Tahunan 1984, Pejabat Tanah dan Jajahan Machang, Kelantan.
4. Laporan Tahunan 1985, Pejabat Tanah dan Jajahan Machang, Kelantan.
5. Laporan Tahunan 1985, RISDA Jajahan Machang, Kelantan.

D. Penerbitan Kerajaan

1. Kerajaan Kelantan, 'Kelantan Terus Membangun', dicetak oleh Syarikat Dian Sdn. Bhd., K.B., 1981.
2. Kerajaan Malaysia, Rancangan Malaysia Ketiga 1976-1980. Percetakan Negara, Kuala Lumpur, 1976.
3. Kerajaan Malaysia, Rancangan Malaysia Keempat 1981-1985, Percetakan Negara, Kuala Lumpur, 1981.